

MATEMATIKAI KOMPETENCIATERÜLET „B”

Magyar nyelv

9. évfolyam

TANULÓI MUNKAFÜZET

KÉSZÍTETTÉK: Valuska Lajos – Gálosné Szűcs Emília

A kiadvány KHF/1998-5/2009. engedélyszámon 2009.03.21. időponttól
tankönyvi engedélyt kapott
Educatio Kht. Kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulinova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata. A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

Fejlesztési programvezető: Pálfalvi Józsefné dr.

Szakmai tanácsadók: Fábián Mária, dr. Molnár Éva, dr. Vidákovich Tibor

Szakmai lektorok: dr. Berkéné dr. Sajti Ilona, dr. Molnár Edit Katalin

Grafika: V. Molnár Júlia

Felelős szerkesztő: Teszár Edit

H-BMAT0901

©

Szerzők:

Gálosné Szűcs Emília

Valuska Lajos

Educatio Kht. 2008.

Tömeg: 230 gramm

Terjedelem: 10,87 (A/5 ív)

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők:
Tantárgy-pedagógiai szakértő: Víg Emőke
Tudományos szakmai szakértő: dr. Kalafatics Zsuzsanna Borbála
Technológiai szakértő: Ábrahám Julianna

TARTALOM

1. MODUL: A kommunikáció	5
2. MODUL: A szó szerkezet.	19
3. MODUL: A szófajok.	31
4. MODUL: A mondat	47
5. MODUL: A szöveg	63

1. MODUL

A KOMMUNIKÁCIÓ

1. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A KOMMUNIKÁCIÓ

A kommunikáció **információcserét** jelent. Feltétele, hogy **szándékosan** és **kölcsönösen** nyilvánul meg valamilyen nyelvi és/vagy nem nyelvi **jelrendszer segítségével**. Kommunikáció létrejöhet két ember között, de más élőlények, illetve emberek és gépek, vagy gépek és gépek között is. Kommunikációnak nevezünk minden folyamatot, amiben legalább két szereplő valamilyen közös jelrendszer segítségével információt cserél, vagy valamelyik fél a másiknak információt ad át. A kommunikáció történhet **szóban** vagy **írásban**.

Kommunikáció akkor jön létre, amikor a beszélő közölni akar valamit, amit a hallgató érzékel és értelmez, tehát közöttük kapcsolat, azaz **kontaktus** teremtődik. A két fél úgy vesz részt a közlésfolyamatban, hogy gyakran szerepet is cserél. Ezt **kétirányú** kommunikációnak, párbeszédnek nevezzük. Ha a hallgatónak nincs módja válaszolni, akkor a kommunikáció **egyirányú**, monologikus, informáló jellegű. A kapcsolat megteremtéséhez és fenntartásához csatornára, a beszélőnek és a hallgatónak pedig közös nyelvre és közös előismeretekre van szüksége a megértéshez. Mind a kétirányú, mind az egyirányú kommunikáció lehet **közvetlen** (két gyerek beszélgetése a folyosón vagy a tanár előadása az órán), és **közvetett** (egy telefonbeszélgetés vagy a televízió műsora).

A közlésfolyamatban a következő tényezők játszanak szerepet:

- a **beszélő**, azaz a feladó, aki kódolja az üzenetet;
- a **hallgató**, azaz a vevő vagy címzett, aki dekódolja az üzenetet;
- az **üzenet**, vagy másképpen közlemény;
- a **kód**, azaz az üzenetet kifejező összefüggő nyelvi vagy nem nyelvi jelek;
- a **csatorna**, amin keresztül eljut az üzenet a feladótól a címzettig;
- a **közös valóság**, a valóságnak az a szelete, amelyet mindkét félnek ismernie kell ahhoz, hogy sikeres legyen a kommunikáció;
- a **közös előismeret**, amellyel a partnereknek rendelkeznie kell a kommunikáció sikeréhez.

Ezek közül a tényezők közül bármelyiknek a hiánya lehetetlenné teszi a kommunikációt. Zavart okozhat még:

- a **zaj**, azoknak a tényezőknek az összessége, amelyek torzítják az üzenetet, megzavarják az üzenet zavartalan eljutását a címzethez.

A kommunikáció funkciói:

- **tájékoztató** (*referenciális*) funkció, amikor gondolatokat, véleményt, ismereteket közlünk;
- **kifejező** (*emotív*) funkció, ha érzelmeinket, hangulatunkat, érzéseinket közöljük;
- **felhívó** (*konatív*) funkció, ha a hallgató befolyásolására törekszünk;
- **kapcsolatteremtő** (*fatikus*) funkció, célja a kapcsolattartás és a kapcsolat lezárása;
- **esztétikai** (*poétikai*) funkció, ha az üzenetnek a közlés mellett a gyönyörködtetés is a célja;
- **értelmező** (*metanyelvi*) funkció, amikor magáról a nyelvről beszélünk a nyelv segítségével.

Kommunikálni bármely jelrendszer segítségével lehet. A szóbeli kommunikációban a szavakon túl a gesztusok, a mimika, a testtartás, a tekintettartás, a partnerrel való térköz szabályozása, a hangjelek, a csend, sőt a külső is üzenetet hordozhat. Ezt **metakommunikációnak** nevezzük. Írásban a szöveg tipográfiája nyújthat többletinformációt.

SZÖVEGÉRTÉS – ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

Gyűjtsd ki a szövegből a feladatokhoz illő fogalmakat!

– A kommunikáció feladatai:

.....

– A kommunikáció feltételei:

.....

– A kommunikáció a következő eszközök segítségével jön létre:

.....

– A következő kommunikációs partnerek között jöhet létre információcsere:

.....

– A kommunikáció megvalósulásának feltételei:

.....

1. FELADAT

Fogalmazd meg a következő fogalmak segítségével, hogy mi a kommunikáció!

szándékos	partnerek	nyelvi elemek
kommunikációs	információcsere	nem nyelvi elemek

A kommunikáció olyan

.....

2. FELADAT

Szabolcs felhívja telefonon barátját, hogy emlékeztesse az előzetesen megbeszélte találkozójukra. Milyen beszélgetés folyhatott a két fiú között? A következő három mondatértékű szó segítségével állíts össze három elemből álló „párbeszédet”!

Szia!

Eljössz?

Megbeszéltük.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

Beszélgétek meg, melyek azok a „párbeszéd” amelyek a köznyelvben ritkán vagy egyáltalán nem fordulnak elő! Választásaidat indokold!

3. FELADAT

Péter és Csanád együtt készültek fel nyelvtanórára a kommunikáció témaköréből. Hogy ellenőrizzék, jól megértették-e az anyagot, a tankönyv egy mondata alapján állításokat írtak egymás számára.

A tankönyv mondata:

A KOMMUNIKÁCIÓ SORÁN A VEVŐ ÉRTELMEZI AZ ÜZENETET.

A fiúk állításai:

- A) A kommunikáció során minden vevő értelmezi az üzenetet.
- B) A kommunikáció során nincs olyan vevő, aki ne értelmezné az üzenetet.
- C) A kommunikáció során egyetlen vevő sincs, aki értelmezi az üzenetet.
- D) A kommunikáció során van olyan vevő, aki értelmezi az üzenetet.
- E) A kommunikáció során van olyan vevő, aki nem értelmezi az üzenetet.
- F) A kommunikáció során nincs olyan vevő, aki értelmezi az üzenetet.

Karikázd be azoknak az állításoknak a betűjelét, amelyek következnek a tankönyv mondatából, és húzd át azokat, amelyek nem következnek!

4. FELADAT

Figyeld meg az alábbi kapcsolatokat! Írd be a megfelelő szavakat az üres helyekre!

	mimika	csatorna	jel	beszélő	kifejezés	
közlésfolyamat tényezői	∴	jelrendszer	=	üzenet	∴	
csatorna	∴	üzenet	=		∴	hallgató
felhívás	∴		=	tájékoztatás	∴	kapcsolatteremtés
metakommunikáció	∴	gesztus	=		∴	fintor

2. EGYSÉG

1. FELADAT

Csoportosítsd a következő fogalmakat! Nevezd meg a csoportokat!

kód tájékoztató beszélő üzenet felhívó közös valóság csatorna kifejező
hallgató értelmező közös előismeret kapcsolatteremtő esztétikai

2. FELADAT

Péter angol barátnőjével, Jane-nel a nyarat tervezi. Utazni szeretnének. **Párizs, London, Róma, Eger, Veszprém** – ez az öt város kerül szóba. Azonban csak két város meglátogatására van pénzük. Milyen lehetőségeik vannak, mely városokat láthatják útjuk során?

A lehetőségek megvizsgálása után Jane-nek az volt a kérése, hogy útjuk során az egyik meglátogatott város magyar legyen. Karikázd be, milyen úti céljaik maradtak Jane kérése után!

3. FELADAT

Péter a tankönyvében a következő mondatot olvasta:

A beszélő üzenetet küld a hallgatónak, aki értelmezi az üzenetet.

Péter úgy gondolta, hogy ezt pontosabban is meg tudja fogalmazni, és a következő állítást tette:

HA A HALLGATÓ ÉRTELMEZTE A BESZÉLŐ ÜZENETÉT, AKKOR A BESZÉLŐ KÜLDÖTT ÜZENETET A HALLGATÓNAK.

Osztálytársai elgondolkodtak, hogy ennek alapján mely esetek lehetségesek. Állapítsd meg, melyik állítás igaz, és melyik hamis!

ÁLLÍTÁS	IGAZ	HAMIS
A beszélő üzenetet küld a hallgatónak, és a hallgató értelmezi az üzenetet.		
A beszélő nem küld üzenetet a hallgatónak, és a hallgató értelmezi az üzenetet.		
A beszélő üzenetet küld a hallgatónak, és a hallgató nem értelmezi az üzenetet.		
A beszélő nem küld üzenetet a hallgatónak, és a hallgató nem értelmezi az üzenetet.		

4. FELADAT

Írd be a hiányzó elemeket!

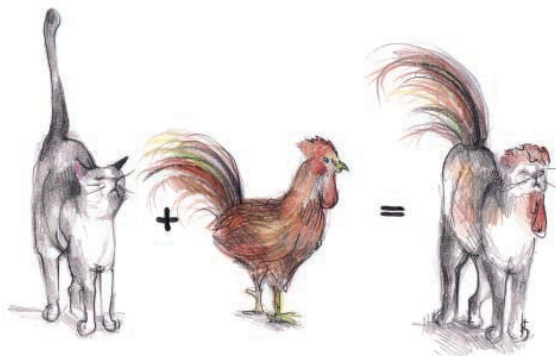
macska + kakas = macskakas

..... + = karóka

komor + = komormota

..... + kecske = bekecske

Írd le a szabályt!

.....

.....

.....

.....

.....

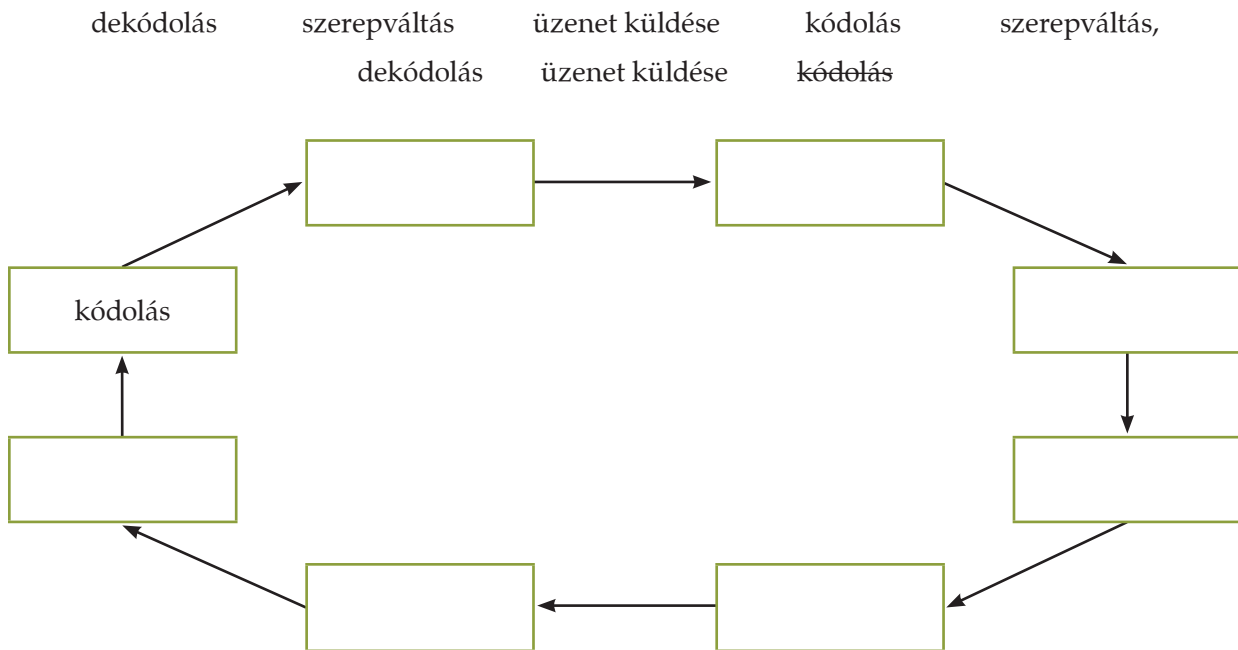
.....

.....

3. EGYSÉG

1. FELADAT

Állítsd sorba a kommunikációs folyamatban szereplő beszélő és hallgató tevékenységeit!

2. FELADAT

A diszkóban Jane, Péter barátnője Zsuzsa ruháját nézegeti. Szeretné dicsérni a lány öltözékét, de csak három szó jut eszébe, ezekkel próbálja kifejezni magát. A magyar nyelvet nem tudja jól, így többször próbálkozik, ráadásul a hangos zene miatt Zsuzsa sem mindent hall meg. A kifejezések a következők:

nagyon

szép

ruha

Mit hallhatott Zsuzsa a diszkóban, ha Jane nem ismételte meg ugyanazt a szót egy közlésen belül?

Húzd alá a grammatikailag helyes kifejezéseket!

3. FELADAT

Fejezd be a következő mondatokat!

a) Ha a beszélő nem küld üzenetet, akkor a hallgató nem veszi az üzenetet.

Most a hallgató veszi az üzenetet, tehát

b) A hallgató vagy veszi az üzenetet, vagy nem dekódol.

A hallgató most nem dekódol, így

4. FELADAT

a) Folytasd a sort még három elemmel!

mama, madár, dárda...

--	--	--

Írd le a szabályt!

.....

b) Folytasd a sort még két elemmel!

munkaruha, ruhaipar...

--	--	--

Írd le a szabályt!

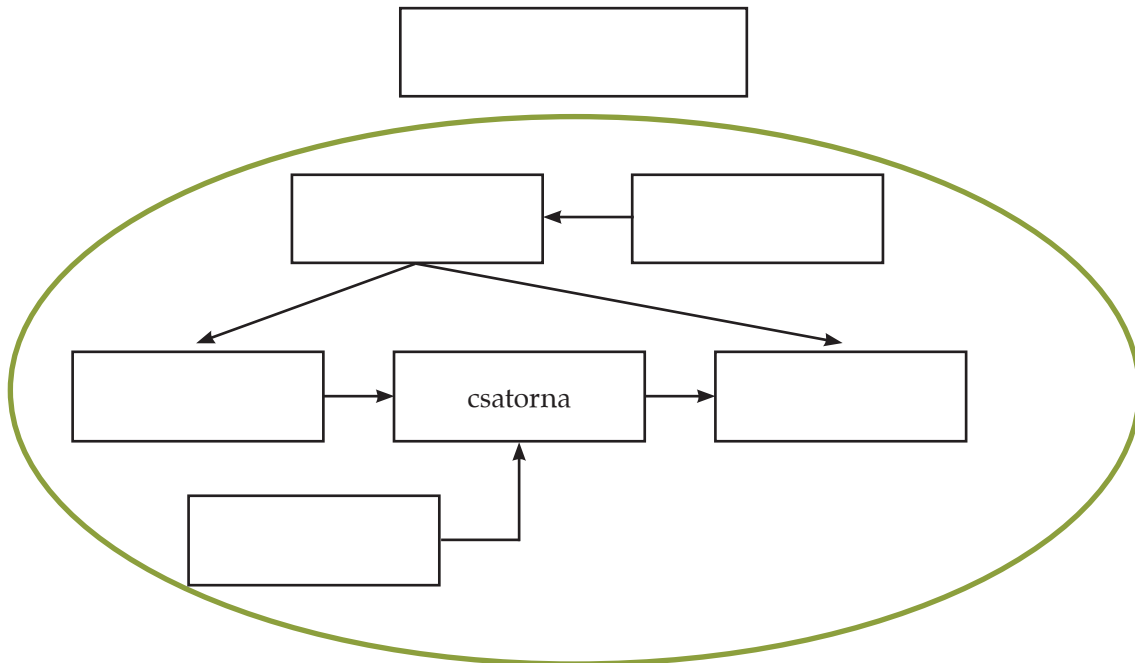
.....

4. EGYSÉG

1. FELADAT

Írd be a megadott fogalmakat az ábra megfelelő helyére!

nyelv beszédhelyzet üzenet beszélő csatorna zaj hallgató

2. FELADAT

Sári és Zsuzsa készülnek a nyelvtanórára. A kommunikációról tanultak közül néhány fogalmat beletettek két dobozba.

A kommunikáció tényezői
csatorna beszélő üzenet

Kommunikációs eljárások
dekódolás kódolás üzenet küldése

Mindkét dobozból húztak egyet-egyét. Mutasd be, milyen párok jöhettek létre!

Húzd alá, amelyek helyesek!

3. FELADAT

A tankönyvben olvasott mondat alapján Péter és Csanád úgy tették próbára osztálytársaik tudását, hogy Péter mindig a kijelentésből következő, Csanád pedig a kijelentésből nem következő állításokat tett. A többiek nem tudták, melyik állítást ki írta.

A tankönyv mondata:

A KOMMUNIKÁCIÓ SORÁN AZ ADÓ ÜZENETET KÜLD A VEVŐNEK.

Döntsd el, melyik fiú mondhatta a következő kijelentéseket!	Péter	Csanád
Tehát a kommunikáció során minden adó üzenetet küld a vevőnek.		
Tehát a kommunikáció során van olyan adó, aki üzenetet küld a vevőnek.		
Tehát a kommunikáció során van olyan adó, aki nem küld üzenetet a vevőnek.		
Tehát a kommunikáció során nincs olyan adó, aki üzenetet küld a vevőnek		
Tehát a kommunikáció során nincs olyan adó, aki nem küld üzenetet a vevőnek.		
Tehát a kommunikáció során egyetlen adó sem küld üzenetet a vevőnek.		

4. FELADAT

Csanád, akiről tudjuk, hogy hamis állításokat tett, a következő mondatot mondta:

AZ ADÓ FOG ÜZENETET KÜLDENI, VAGY A HALLGATÓ VESZI AZ ÜZENETET, DE LEHET, HOGY MINDKETTŐ BEKÖVETKEZIK.

Péter négyféle lehetőséget talált ki ehhez a kijelentéshez.

Karikázd be azokat, amelyek Csanád állítása alapján lehetségesek, húzd át annak a betűjelét, amely Csanád állítása szerint nem lehetséges!

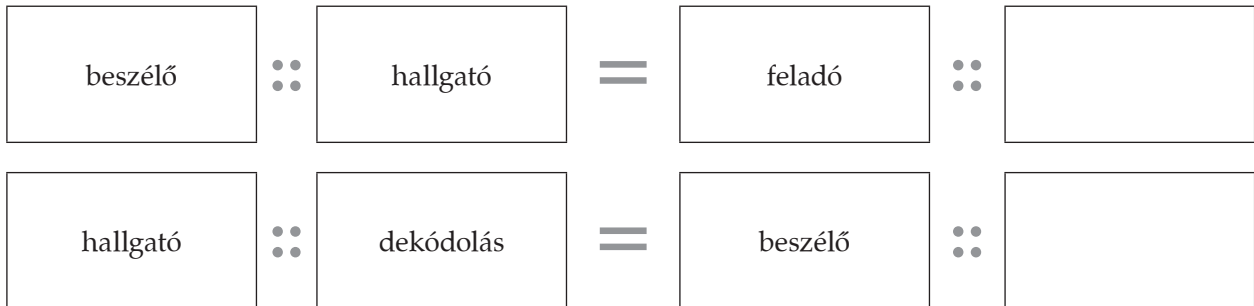
- A) Az adó üzenetet fog küldeni, és a hallgató veszi az üzenetet.
- B) Az adó nem fog üzenetet küldeni, de a hallgató veszi az üzenetet.
- C) Az adó üzenetet fog küldeni, de a hallgató nem veszi az üzenetet.
- D) Az adó nem fog üzenetet küldeni, és a hallgató nem veszi az üzenetet.

Húzd alá, amelyek a valóságban is előfordulhatnak!

5. FELADAT

Válaszd ki az alábbiak közül azokat a szavakat, amelyek a hiányzó helyekre illenek!

hallgató csatorna vevő dekódolás
zaj üzenet kódolás

5. EGYSÉG

1. FELADAT

Húzd át azt a kifejezést, amely nem illik a sorba! Választásod indokold!

a) beszélő, üzenet, csatorna, kifejezés, kód

Indoklás:

b) kapcsolatteremtő, esztétikai, értelmező, felhívó, hallgató, kifejező

Indoklás:

2. FELADAT

Fejezd be a következő mondatot:

Ha a kommunikációs funkcióról van szó, akkor a nyelvről beszélünk. Ha a nyelvről beszélünk, akkor a kommunikáció értelmező (metanyelvi) funkciója érvényesül.

Tehát ha a kommunikációs funkcióról van szó, akkor

.....

3. FELADAT

Egy hivatalban a beosztottak beszélni szeretnének a főnökükkel, ezért be-benyitnak hozzá. Azonban a főnök mással van elfoglalva. A beosztottai a következő szavakkal közlik ezt kollégáikkal:

állandóan

telefonon

beszélget

a) Milyen szókapcsolatok jöhettek létre a három szóból?

Húzd alá azokat a változatokat, amelyek valóban elhangozhattak!

☺ b) Alkoss a következő két szóból úgy párokat, hogy ugyanazt a szót kétszer is felhasználhatod!

lehetetlen

bejutni

c) Húzd alá azokat az eseteket az előző párok közül, amelyek jól szerkesztett mondatok is lehetnek!

Magyarázd meg, milyen jelentésbeli különbség van a mondatok között!

.....

.....

.....

2. MODUL

A SZÓSZERKEZET

1. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a következő szöveget!

A SZÓSZERKEZETEK

A **szószervezetek**, más néven szintagmák, olyan fogalomjelölő szavak grammatikai és/vagy logikai szabályok szerinti összekapcsolódásából jönnek létre, amelyek a mondatban önállóan mondatrészi szerepet töltenek be: lehetnek állítmány, alany, tárgy, határozó, jelző szerepben. A szintagma tehát legalább két szó kapcsolata, de lehet ennél több szó is akkor, ha viszonzyszó szerepel a szerkezetben (pl. *ma jött el; Apa tanár volt, stb.*). A szerkezet két szavának viszonyát nyelvi eszközök fejezik ki (*könyvet olvas, tűt és cérnát*). A szintagmák a bennük szereplő mondatrészek egymáshoz való viszonya alapján lehetnek alárendelők és mellérendelők.

Az **alárendelő szószervezetek** tagjai nem egyenlő értékűek: az alaptagnak alá van rendelve a bővítmény. Az alaptagról kérdezhetünk a bővítményre. A szerkezet alaptagja mindig egy szinttel a bővítmény fölött áll.

Az alárendelő szószervezet a hagyományos felfogás alapján a bővítmény mondatbeli szerepe szerint lehet: alanyos (*Sári olvas, Tomi szervezte (utazás)*), tárgyias (*könyvet olvas*), határozós (*boltba megy*), jelzős (*piros alma*).

Az alárendelő szintagmák tehát a mondatban különböző szinteken helyezkednek el. A mondatnak két fő szintje van: a **mondatszint**, ahol a mondat magjához, az állítmányhoz közvetlenül kapcsolódik az alany, a tárgy és a határozó; és a **szervezetszint**, ahol mindig csak egyetlen mondatrészhez kapcsolódnak az alárendelt szerkezettagok, azaz csak ezzel a mondatrészszel alkotnak alárendelő szószervezetet.

A **mellérendelő szószervezetek** esetében a szerkezet két tagja egyenrangú, ebben az esetben nem kérdezhetünk egyik tagról a másikra. Egyszerre két vagy több mondatrész kerül azonos jellegű függési viszonyba egy harmadik mondatrészszel, így ők egymással mellérendelő kapcsolatba kerülnek, azonos szinten állnak. A mellérendelő szintagma tagjai általában azonos mondatrészek, de ettől lehetnek eltérő esetek (pl. *tollal és fotelban írom a leckét*). A mellérendelő szószervezet tagjai között logikai viszony van. Eszerint megkülönböztetünk kapcsolatos, ellentétes, választó, következtető utótagú és magyarázó utótagú mellérendelő szintagmákat.

Ha a szószervezet (mind az alá-, mind a mellérendelő) tagjai a nyelvhasználat során összeforrnak, **összetett szóról** beszélünk.

Kettő vagy több szónak a többé-kevésbé megmerevedett kapcsolatát **állandósult szókapcsolatnak** nevezzük. Ezek jelentése tömbösödött, tagjai felcserélhetetlenek, és más, hasonló szerepű, de más jelentésű elemmel nem helyettesíthetőek. (pl. *kútba esett (terv), a kákán is csomót keres, részt vesz, stb.*)

SZÖVEGÉRTÉS – ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

Válaszolj a kérdésekre az olvasott szöveg alapján!

A fogalomjelölő szavak milyen viszonyok szerint kapcsolódnak egymáshoz a mondatban?

.....

A fogalomjelölő szavak milyen mondatrészi szerepet tölthetnek be a mondatban?

.....

Mit nevezünk bővítménynek?

.....

Mit nevezünk mellérendelő szintagmának?

.....

1. FELADAT

Határozd meg az alábbi kifejezések felhasználásával, mi a szó szerkezet!

fogalomjelölő szavak

szabályok

nyelvi egység

logikai

alárendelés

grammatikai

mellérendelés

A szó szerkezet olyan

2. FELADAT

a) Milyen szó párokat tudsz kialakítani a következő három szóból, ha a szórend is felcserélhető?
Írd a megoldásokat a téglalapokba!

Pál

nagy

lap

	—		—	
	—		—	
	—		—	
	—		—	

Húzd alá azokat, amelyeket jól szerkesztett szó szerkezeteknek gondolsz!

3. FELADAT

A gyerekek irodalomórán a következő idézetet olvasták Ady Endrétől:

„VAGY BOLONDOK VAGYUNK, S ELVESZÜNK EGY SZÁLIG,
VAGY EZ A MI HITÜNK VALÓSÁGRA VÁLIK.”

(Fölszállott a páva)

A lányok az osztályok közötti vetélkedőre állításokat fogalmaztak meg az idézet alapján, s kérték a fiúkat, ellenőrizzék, jól dolgoztak-e. Karikázd be azokat, amelyek a lányok állítása szerint igazak, és húzd át azoknak a betűjelét, amely nem igaz!

- A) Nem veszünk el, és nem vagyunk bolondok, és a hitünk valóságra válik.
- B) Nem vagyunk bolondok, és nem veszünk el egy szálig, és ez a mi hitünk nem válik valóságra.
- C) Bolondok vagyunk, és elveszünk egy szálig, de a mi hitünk nem válik valóságra.
- D) Bolondok vagyunk, és elveszünk egy szálig, de a mi hitünk valóságra válik.

4. FELADAT

A példa alapján bővítsd a *kerékpár* szót!

Példa:

finom, mert piros, így ízletes, de drága, és ép vagy kukacos *gyümölcs*

szép,

..... *kerékpár*

Indokold!

.....

.....

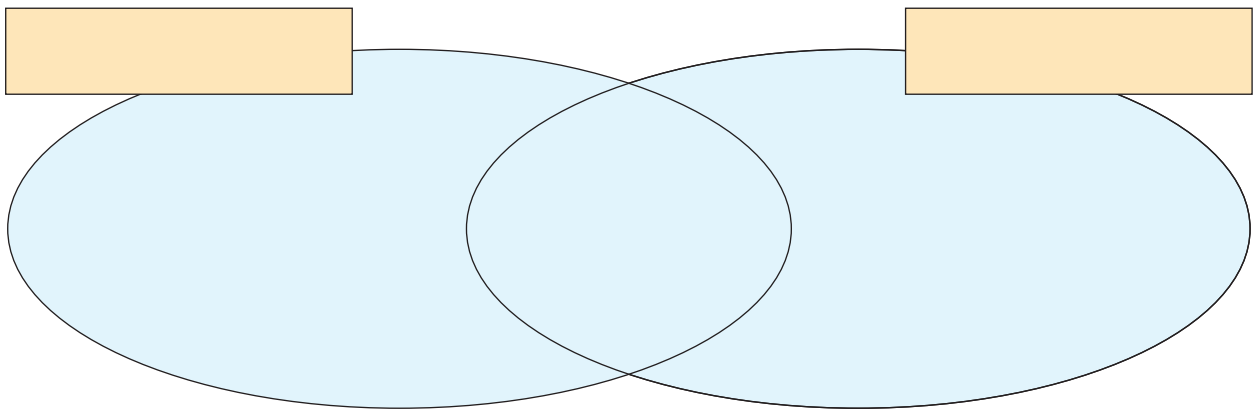
.....

2. EGYSÉG

1. FELADAT

Csoportosítsd a következő fogalmakat! Nevezd meg a csoportokat!

nyelvi szabályok bővítmény azonos függési viszony
 logikai viszony alaptag szintkülönbség egyenrangúság

2. FELADAT

a) Sári anyukája Ica nénivel, a szomszéddal beszélget. A Sári szobájából hallatszó zene miatt azonban nem értik egymást, s erre Sári anyukája magyarázatot szeretne adni. Az alábbi szavakat ismétli többször. Milyen szavakat hallhat a néni? Alkoss párokat az alábbi három szóból! Egy páron belül egy szót ismételhetsz, de a szavak sorrendjén nem változtathatsz!

hangos modern zene

b) Húzd alá a grammatikailag jó szó szerkezeteket!

3. FELADAT

Csilla ezt olvasta:

Az állandósult szókapcsolat egységes jelentésű és formailag kötött szó szerkezet.

Átalakította a mondatot így:

EGY SZÓSZERKEZET AKKOR ÉS CSAK AKKOR ÁLLANDÓSULT SZÓKAPCSOLAT, HA A KÉT SZÓ JELENTÉSE EGYSÉGET KÉPEZ, ÉS FORMAILAG IS KÖTÖTT.

Melyek lehetségesek az alábbiak közül és melyek nem? Karikázd be az igaz állításokat, és húzd át a hamisakat!

- A) Egy szó szerkezet állandósult szókapcsolat, és benne a két szó jelentése egységet képez, és formailag is kötött.
- B) Egy szó szerkezet állandósult szókapcsolat, és benne a két szó jelentése nem képez egységet és formailag sem kötött.
- C) Egy szó szerkezet nem állandósult szókapcsolat, és benne a két szó jelentése nem képez egységet, és formailag sem kötött.
- D) Egy szó szerkezet nem állandósult szókapcsolat, és benne a két szó jelentése egységet képez, és formailag is kötött.

3. EGYSÉG

1. FELADAT

a) Folytasd a sort, ameddig lehetséges!

– A fehér báránnyelűket bámuló csoport közepén állt.

– a báránnyelűket bámuló csoport közepén állt.

-
-
-
-
-
-

b) Folytasd a sort a megadott szavak felhasználásával!

vásároló, vastag, fiú, könyvet, nagyon, a pénztárcája

– a pénztárcája...

– a fiú pénztárcája

– a vásároló fiú pénztárcája

-
-
-
-
-

2. FELADAT

Ákos és Laci kirándulni indul. Már mindent elpakoltak, csak három dolog maradt ki: a sátor, a fejsze és a bogrács. Egyik fiú sem akarta cipelni ezeket, így pénzfeladobással döntötték el, hogy melyik tárgy hová kerül. Írd le, mely tárgy vagy tárgyak kerülhettek Ákos csomagjába! Sorold fel az összes lehetőséget!

sátor	fejsze	bogrács

3. FELADAT

Sári és Csilla Petőfi egy versét olvasta. Próbálták értelmezni a következő sorokat:

„Ha majd a bőség kosarából
mindenki egyaránt vehet, (...)
Akkor mondhatjuk,
hogy megálljunk, (...)”
(A XIX. század költői)

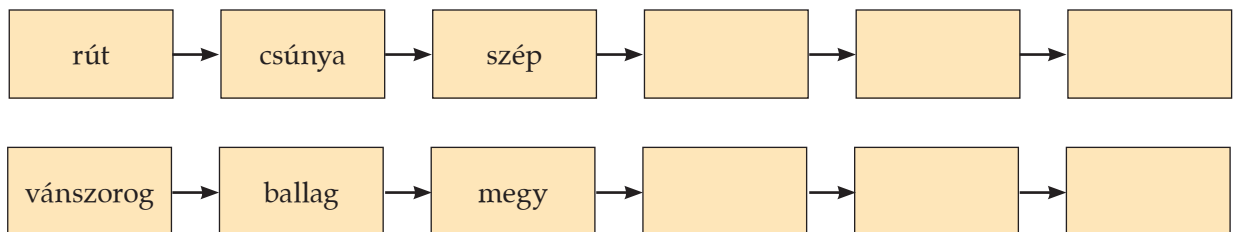
A lányok a vers szövegéből a mára következtettek. Fejezd be az általuk kezdett mondatot!

Most nem állhatunk meg, tehát

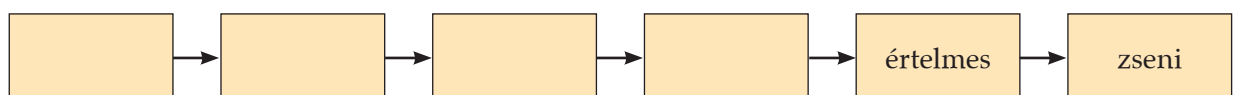
.....

4. FELADAT

a) Folytasd a sorokat még három szóval!

☺ b) Kezdd el a sort négy szóval!

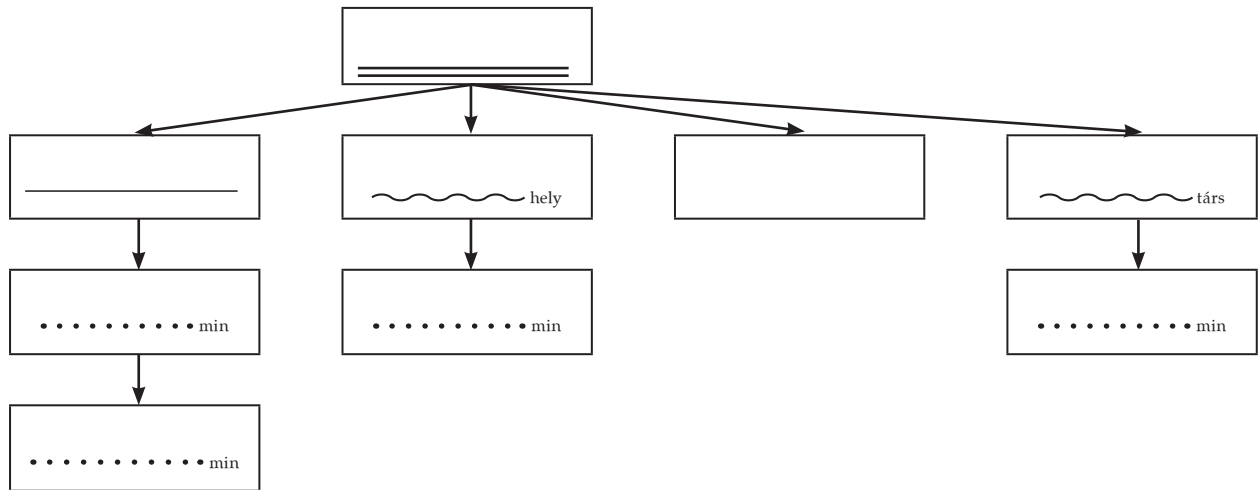

4. EGYSÉG

1. FELADAT

Írd be a következő mondat szavait a megfelelő helyre!

A piros szoknyás kislány a bekerített kertben fogócskát játszott a legjobb barátnőjével.

Írj ki az ábrából...

- ...egy társhatározós szerkezetet:
- ...egy tárgyas szerkezetet:
- ...egy minőségjelzős szerkezetet:

2. FELADAT

A fiúk a kártyákon szereplő szavakból alkottak szó párokat. Milyen párok jöhettek létre, ha ugyanazon a kártyán szereplő szavak egymással nem alkothatnak párt?

a hatos
az autóbusz

tegnap
késett
sokat

Húzd alá a grammatikailag jól szerkesztett szó szerkezeteket!

3. FELADAT

Sári és Csilla házi feladatként a következő mondatot kapta:

A fiúk tegnap könyvet vásároltak.

Csilla a következőt írta a füzetébe:

Ha az állítmányt alannal vagy tárggyal vagy határozóval bővítjük, akkor alárendelő szószerkezetet kapunk.

Ezután a lányok mondatokat írtak a füzetükbe.
Folytasd a mondatokat!

Csilla az állítmányt alannal, tárggyal és határozóval bővítette, tehát

.....

Sári nem kapott alárendelő szószerkezetet, tehát

.....

4. FELADAT

A gyerekek azt az utasítást kapták, hogy a példa alapján oldják meg a feladatokat.

Aki másnak vermet ás, maga esik bele. = Aki valakivel rosszat akar tenni, megbűnhődik érte.
Zöld ágra vergődik. = Jobbra fordul a sora.

Segíts nekik, írd be a megoldásokat a pontsorra!

A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát. =

.....

Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön. =

.....

Csütörtököt mond. =

.....

☺ Tűzbe teszi érte a kezét. =

.....

☺ Körmére ég a dolog. =

.....

☺ Húbelebalázs módjára cselekszik. =

.....

5. EGYSÉG

1. FELADAT

Folytasd a mondatot!

Ha egy alaptag több azonos bővítménye mellérendelő szintagmát alkot, akkor a szó szerkezet tagjai között logikai viszony van. Ha logikai viszony van közöttük, akkor a tagok egyenrangúak, a mondatban azonos szinten helyezkednek el.

Tehát, ha egy szó szerkezet alaptagjának több azonos bővítménye mellérendelő szintagmát alkot, akkor

2. FELADAT

Húzd át azokat a kifejezéseket, amelyek nem illenek a sorba!

- a)

most vagy holnap szép és kedves ügyesen, de lassan levelet írva se ez, se az
--

Indoklás:

- b)

otthon vár a barát tanácsa nagyon sok gyors és biztos a padon ír
--

Indoklás:

3. FELADAT

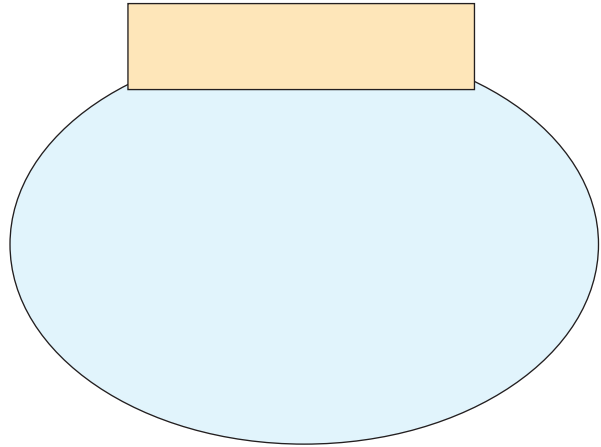
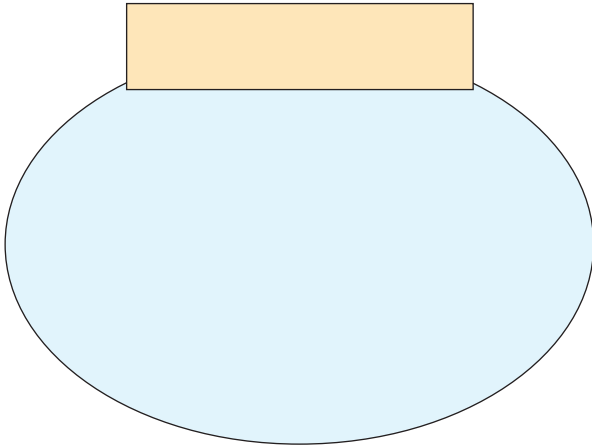
Sorold az alábbi fogalmakat két csoportba! Adj nevet a csoportoknak!

közös alaptag
egyenrangú

grammatikai viszony
bővítmény

szintkülönbség
azonos mondatrészek

logikai viszony
alaptag

4. FELADAT

A gyerekek azt a feladatot kapták nyelvtanórán, hogy a *kislány* szóhoz írjanak bővítményeket. Egyszerre három, egymásnak alárendelt bővítményt kellett írniuk. Volt, aki rosszul értelmezte a feladatot, és minden lehetőséget felsorolt, pedig könnyítésképpen a tanár úr megadta a bővítményeket is:

szedő virágot kicsi

Milyen megoldások születhettek?

Alkosd meg az összes lehetőséget, majd húzd alá a jó megoldásokat!

3. MODUL

A SZÓFAJOK

1. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a következő szöveget!

A SZÓFAJOK

Amikor egy szót szófaji csoportba akarunk besorolni, négy szempontot kell figyelembe vennünk:

- először meg kell vizsgálnunk azt, hogy a szó szótári jelentése önálló, tartalmas fogalmi jelentés-e, vagy jelentését a szövegben nyeri el, vagyis jelentése viszonyjelentés, illetve egyáltalán van-e önálló jelentése.
- második szempont a szó toldalékolhatóságának vizsgálata: toldalékolható-e vagy sem, és ha igen, akkor milyen toldalékokat vehet fel.
- a következő lépés a szó mondatbeli viselkedésének vizsgálata: lehet-e önálló mondatrész, illetve vehet-e fel bővítményeket.
- végül megnézzük a szó szövegbeli viselkedését.

A fentiek alapján a magyar nyelvre jellemző szófajokat három nagy csoportba soroljuk:

Az **alapszófajokon** belül a *valódi alapszófajok* (az ige, a névszók – főnév, melléknév, számnév – és a határozószó), valamint az *igenevek* (főnévi, melléknévi, határozói) jelentése önálló, toldalékolhatóak, önálló mondatrészek, és bővítményeik is lehetnek. A *névmások* jelentésüket a szövegben nyerik el, képzőket csak kivételesen kapnak, de ragozhatók, lehetnek önállóan mondatrészek, de alig bővíthetők. Az alapszófajokon belül kivételt képez a határozói igenév, amely nem toldalékolható, valamint a határozószó és a határozószó névmás, amely csak korlátozottan kaphat toldalékot.

A második nagy csoport a **viszonyszók** (névelő, névutó, segédige, igekötő, kötőszó, szóértékű módosító szó) csoportja, melyeknek jelentése viszonyjelentés, a segédigéken kívül egyik sem toldalékolható, önállóan nem mondatrészek, és nem bővíthetők.

A harmadikban, a **mondatszók** csoportjában találjuk az indulatszókát és a mondatértékű módosítószókát, amelyeknek nincs ugyan önálló jelentésük, de érzelmeket, indulatokat, akaratot, véleményt fejezhetnek ki, nem toldalékolhatóak, és ugyan önállóan tagolatlan mondatok, de nem önálló mondatrészek, és nem bővíthetők.

SZÖVEGÉRTÉS – ISMERETELLENŐRZÉS

Gyűjtsd ki a fenti szövegből a következő fogalmakat!

a) A szavakat a következő szempontok szerint csoportosítjuk:

.....

.....

b) Konkrét fogalmi jelentéssel rendelkező szavak csoportja:

.....

.....

c) A nyelvi elemek közötti viszonyt mutató szavak csoportja:

.....

.....

d) Az önállóan tagolatlan mondatként is szereplő szavak összessége:

.....

.....

e) A magyar nyelv szavainak összessége:

.....

.....

1. FELADAT

Fogalmazd meg az alábbi elemek felhasználásával, mi a szófaj!

szócsoportok	közös tulajdonság	szövegbeli viselkedés	szókészlet
alaktani sajátosságok	szótári jelentés	mondatbeli szerep	

A szófajok

.....

.....

.....

2. FELADAT

A gyerekek a segédigékről tanultak. Azt próbálták megállapítani, hogy mely segédigékkal hozhatunk létre igealakot, és melyekkel névszói–igei állítmányt. Béla bácsi két kártyára szavakat írt fel: az egyikre különböző szófajúkat, a másikkra segédigéket. A gyerekek feladata megállapítani, milyen kapcsolatok jöhetnek létre.

Alkosd meg a lehetséges párokat!

ázott
látni
álmos

fog
lesz
volna
volt

Aláhúzással jelöld azokat, amelyek igealakot hoztak létre!

☺ Jellemezd az igealakokat!

.....

.....

.....

Írd le azokat a kapcsolatokat, amelyekben a segédige névszói–igei állítmányt hoz létre!

.....

.....

.....

3. FELADAT

A kijelentés alapján állapítsd meg, mely állítások igazak és melyek hamisak!

EGY SZÓ CSAK AKKOR VISZONYSZÓ, HA JELENTÉSE VISZONYJELENTÉS, ÁLTALÁBAN NEM TOLDALÉKOLHATÓ, ÖNÁLLÓAN NEM MONDATRÉSZ ÉS NEM BŐVÍTHETŐ.

ÁLLÍTÁS	IGAZ	HAMIS
Egy szó viszonyyszó, és jelentése nem viszonyjelentés, toldalékolható, önállóan mondatrész és bővíthető.		
Egy szó viszonyyszó, és jelentése viszonyjelentés, nem toldalékolható, nem mondatrész és nem bővíthető.		
Egy szó nem viszonyyszó, és jelentése nem viszonyjelentés, toldalékolható, önállóan mondatrész, és bővíthető.		
Egy szó nem viszonyyszó, és jelentése viszonyjelentés, nem toldalékolható, önállóan nem mondatrész, és nem bővíthető.		

4. FELADAT

Húzd át azt a kifejezést, amelyik nem illik a sorba! Választásodat indokold!

a) viszonyyszók
alapszófajok
igenevek
mondatszók

b) segédige
ige
igekötő
névutó
módosítószó

c) főnév
névmás
főnévi igenév
ige
névelő
határozószó

Indoklás:

- a)
- b)
- c)

2. EGYSÉG

1. FELADAT

Sáriék osztályának falára szemléltető képeket készítenek szófajokból a tanulók. Hárman vállalták az elkészítését. Mutasd be, hogyan csoportosították a következő fogalmakat!

mondatértékű szó mondatszók viszonyjelentés alapszófajok
 konkrét fogalmi jelentés akaratot fejezhet ki viszonzások
 önállóan mondatrész a segédige toldalékolható

szófajok		

2. FELADAT

Sáriéknak nyelvtanórán szószerkezeteket kellett alkotniuk a megadott szófajok segítségével. Milyen szófaji összetételű szerkezetek jöhettek létre?

főnév (f)

melléknév (mn)

ige (i)

☺ Próbálj mindegyikre példát írni! Sikerül-e?

.....

.....

.....

3. FELADAT

Az alábbiak közül válaszd ki, és karikázd be azoknak az állításoknak a betűjelét, amelyek az alapszófajokra igazak!

Egy szó csak akkor lehet alapszófajú, ha...

- A) ...mondatbeli szerepe önálló, és a szó toldalékolható.
- B) ...jelentése viszonyjelentés, és bővítményeket vehet fel.
- C) ...van önálló vagy a szövegben elnyert jelentése, és állhat mondatrészi szerepben.
- D) ...toldalékolható, és jelentése nem viszonyjelentés.
- E) ...akaratot fejez ki, és mondatbeli szerepe önálló.

4. FELADAT

A gyerekek csoportmunkában dolgoztak. Azt a feladatot kapták, hogy a tanár úr mondata után minden csoport írjon egy olyan állítást, amely következik a tanár úr kijelentéséből.

A tanár úr mondata:

AZ IGEI SZEMÉLYRAGOK MEGMUTATJÁK A CSELEKVŐ SZÁMÁT, SZEMÉLYÉT.

A tanulók következő állításai közül karikázd be a helyes megállapításokat, és húzd át a hamisakat!

- A) Minden igei személyragból megtudhatjuk a cselekvő számát, személyét.
- B) Nincs olyan igei személyrag, amelyből ne tudnánk meg a cselekvő számát, személyét.
- C) Nincs olyan igei személyrag, amiből megtudhatnánk a cselekvő számát, személyét.
- D) Van olyan igei személyrag, amelyből megtudhatjuk a cselekvő számát, személyét.
- E) Van olyan igei személyrag, amiből nem tudhatjuk meg a cselekvő számát személyét.
- F) Egyetlen igei személyrag sincs, amiből megtudhatnánk a cselekvő számát, személyét.

5. FELADAT

A következő mondatok valamilyen emberi tulajdonságra utalnak. Add meg egyetlen szóval a jelentésüket! Csak melléknevet használhatsz!

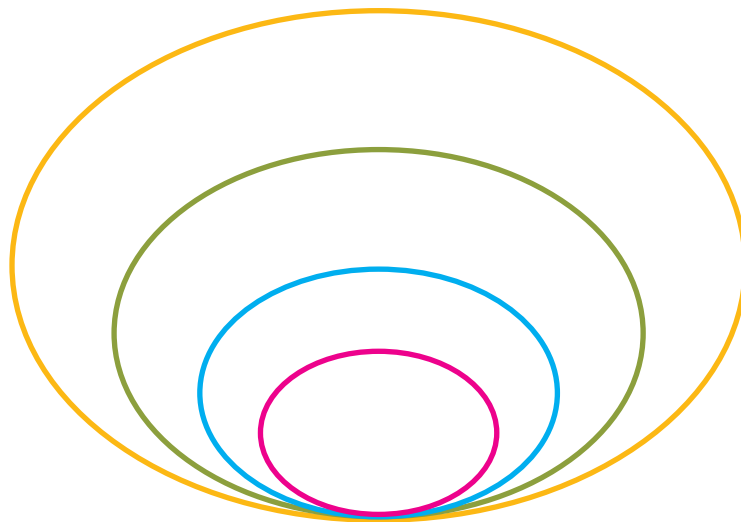
- a) Elbeszél egy óráig a kutya farkáról:
- b) Várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön:
- c) Azt hiszi, ő ültette a Fiastyúkot:
- d) Mindent az ablakon vetnek be neki:

3. EGYSÉG

1. FELADAT

Sáriék az osztály falán a szófajok szemléltetésekor négy korongot raktak egymásra. Helyezd el az ábrába a következő fogalmakat!

alapszófajok főnév szókészlet szófajok

2. FELADAT

John, a magyarul most tanuló diák el szeretné mondani Sárinak, hogy beleszeretett. Ez angolul is nehéz feladat lenne, magyarul pedig még nehezebb, hiszen csak a megfelelő szavakat tudja, azt, hogy ezeket milyen sorrendben kell mondania, nem. Ha mindig csak két szót mondott, hogyan próbálta kifejezni magát?

A szavak a következők:

nagyon téged szeretlek

Húzd alá a nyelvtanilag helyes szó szerkezeteket! Milyen szófajok kapcsolatából jöttek ezek létre?

.....

.....

3. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a következő mondatot!

A mondatszók jelentése nem önálló, érzelmet, vagy indulatot, vagy véleményt, vagy akaratot fejeznek ki, nem toldalékolhatók és önállóan nem lehetnek mondatrészek, nem bővíthetők, de lehetnek tagolatlan mondatok.

Fejezd be a hiányos állításokat!

a) Egy szó akkor és csak akkor mondatszó, ha indulatot, vagy érzelmet, vagy véleményt, vagy akaratot fejez ki.

A „séta” szavunk nem mondatszó, tehát sem indulatot,

A „Jaj!” szavunk indulatot fejez ki, tehát

A „Sicc!” szavunk akaratot fejez ki, tehát

Az „ejnye” mondatszó, de nem fejez ki akaratot, tehát

b) Ha egy mondat tagolatlan, akkor nem bővíthető.

A „Gyí!” tagolatlan mondat, tehát

Az „Esik.” bővíthető, tehát

4. FELADAT

a) Írd a szavak alá szófajukat!

híd	puha	rohan	tegnap	kilenc	sátor	sáros

b) Figyeld meg a következő szavakat, majd az összes szó felhasználásával folytasd az előző sorozatot!

sok	írogat	délután	sétál	alma	kerek
-----	--------	---------	-------	------	-------

híd, puha, rohan, tegnap, kilenc, sátor, sáros,

.....

Indoklás:

.....

5. FELADAT

A gyerekek az igenevekről tanulnak. Sári három szót mond, és kéri a többieket, írják le a füzetükbe az igeneveket.

A szavak a következők:

látni innom ehet

A gyerekek gondolkodtak, és voltak, akik rossz megoldást írtak a füzetükbe.

Írd le, mi kerülhetett a füzetekbe! Sorold fel az összes lehetőséget!

Húzd át a helytelen megoldásokat!

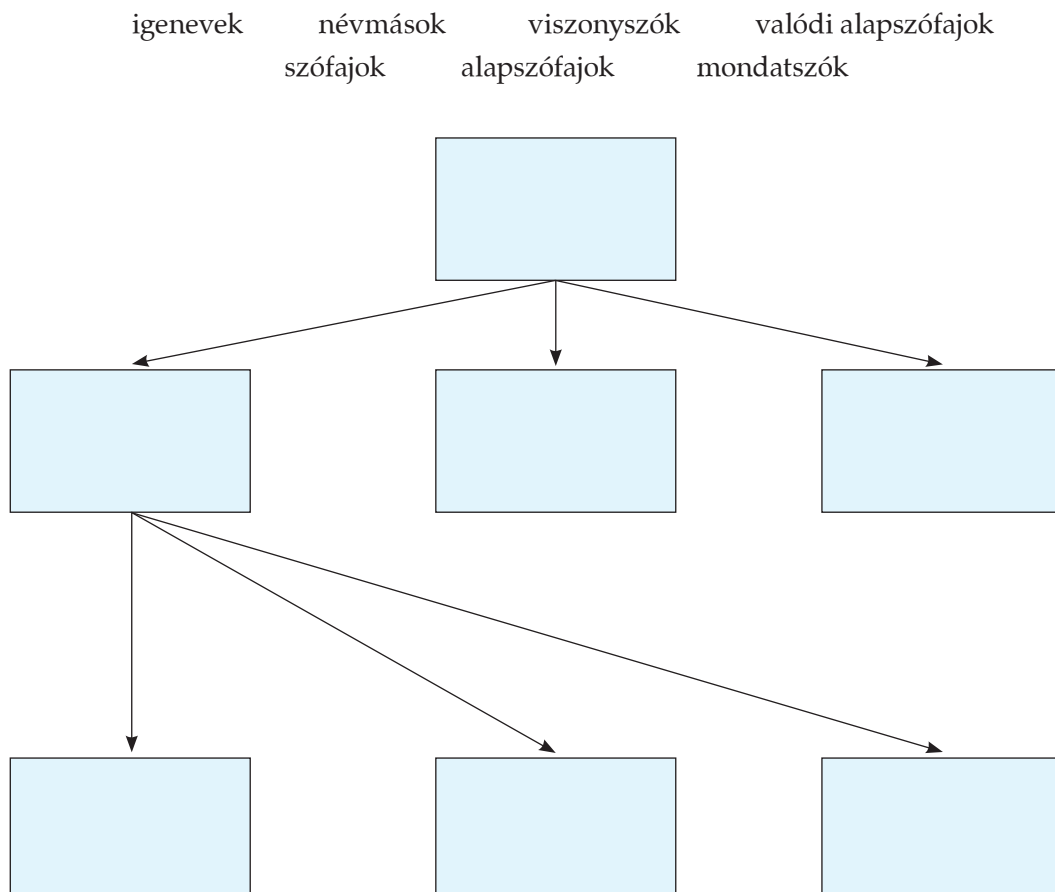
4. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a következő szöveget!

A valódi alapszófajok és az igenevek önálló, tartalmas fogalmi jelentéssel rendelkeznek, toldalékolhatók, önálló mondatrészek lehetnek, bővítményeket vehetnek fel. A névmások jelentésüket a szövegben nyerik, ragozhatók, de képzők ritkán járulnak hozzájuk, önálló mondatrészek lehetnek, de alig bővíthetők. A viszonyszók jelentése viszonyjelentés, általában nem toldalékolhatók, önállóan nem mondatrészek, és nem bővíthetők. Az indulatszóknek nincs önálló jelentésük, de kifejezhetnek indulatot, akaratot, érzelmet, véleményt. Nem toldalékolhatók, nem mondatrészek, nem bővíthetők, de önállóan lehetnek tagolatlan mondatok. A mondatzóok egy szóból álló mondatértékű szók.

1. FELADAT

Írd be a kifejezéseket a megfelelő négyzetekbe!

2. FELADAT

A gyerekek új formával kísérleteznek számítástechnika órán: számítógéppel akarnak verset alkotni. A fiúk és a lányok is javaslatot tettek arra, hogy milyen szavak legyenek a „versben”. Egy szót a fiúk mondtak, egyet a lányok.

A fiúk három szava: **asztal, Feri, kutya**

A lányok három szava: **dob, fut, nézi**

A vers minden sorában két szó szerepel. A fiúk tettek javaslatot az első szóra, a lányok a másodikra. Írd le a lehetséges sorokat!

Állíts össze ezekből a szópárokból „versszakokat”, amelyekben minden szó különböző!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a következő mondatot!

EGY SZÓ AKKOR ÉS CSAK AKKOR IGE, HA IGEI SZEMÉLYRAGOT VEHET FEL.

Karikázd be azoknak az állításoknak a betűjelét, amelyek következnek az előző mondatból, és húzd át azoknak a betűjelét, amelyek nem!

- A) Egy szó nem vehet fel igei személyragot, és ige.
- B) Egy szó nem vehet fel igei személyragot, és nem ige.
- C) Egy szó vehet fel igei személyragot, és ige.
- D) Egy szó vehet fel igei személyragot, és nem ige.

4. FELADAT

Az alábbiak közül válassz ki egy-egy megfelelő szót, és írd a pontsorra!

főnévi igenevek	viszonyszók	névmások	alapszófajok			
	főnév	ige	igekötők			
a)						
szófajok	::	alapszófajok	=	viszonyszók	::	
b)						
valódi alapszófajok	::	határozósók	=	igenevek	::	
c)						
alapszófajok	::	viszonyszók	=	mondatszók	::	

5. EGYSÉG

1. FELADAT

Fogalmazd meg az alábbi kifejezések segítségével, mit nevezünk alapszófajú szavaknak!

önálló	toldalékolható	szövegben elnyert jelentés
mondatbeli szerep	jelentés	önálló szó

Egy alapszófajú szó olyan

.....

2. FELADAT

Folytasd a mondatokat!

a) Ha egy alapszófajú szó nem névmás, nem határozószó és nem határozói igenév, akkor korlátozás nélkül todalékolható.

Az asztal alapszófajú szó, de nem névmás, nem határozószó és nem határozói igenév, tehát

.....

b) Ha egy alapszófajú szó nem todalékolható korlátozás nélkül, akkor vagy határozószó, vagy határozói igenév, vagy névmás.

Tehát ha egy alapszófajú szó nem határozói igenév, nem határozószó és nem névmás, akkor

.....

Ha egy alapszófajú szó nem todalékolható korlátozás nélkül, és nem határozószó, és nem határozói igenév, akkor

.....

3. FELADAT

Tomit a piacra küldte az anyukája, hogy almát vásároljon. Lelkére kötötte, hogy figyeljen oda, mit vásárol; a négyből három feltételnek kell eleget tennie a vásárolt gyümölcsnek.

öt nagy sárga érett

Tomi hazaért, de közölte, hogy olyan alma nem volt, amely mindhárom feltételnek megfelel, de olyat vásárolt, amely kettőnek eleget tesz.

Milyen almát vásárolhatott Tomi? Alkosd meg az összes lehetőséget!

4. FELADAT

Húzd alá azt a szót, amelyik nem illik a többi közé! Indokold meg, miért azt választottad!

a) olvas, találgat, járkál, teremő, fukarkodik, álcáz

Indoklás:

b) futó, írott, találva, kelendő, hűlt, vissza, ennem

Indoklás:

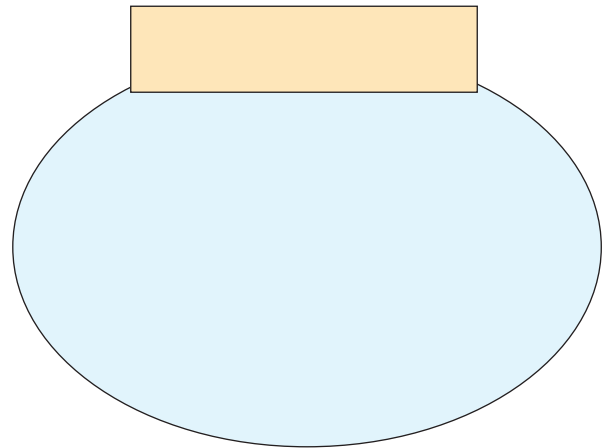
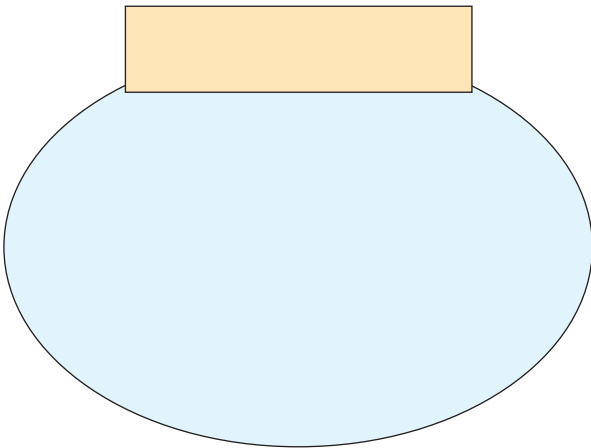
c) kevés, az, be, nem, volna, egy

Indoklás:

5. FELADAT

Csoportosítsd az alábbi kijelentéseket, majd nevezd meg a csoportokat!

a mondatban mindig állítmány megnevez valamit csak névszói ragokat vehet fel
személyragozható jelző nem járulhat hozzá bármilyen mondatrész lehet
van módja és ideje

4. MODUL A MONDAT

1. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A MONDAT

A nyelv szabályai, mintái szerint a nyelvi elemekből megszerkeszthető legnagyobb egység a mondat. A mondat egy vagy több szóból áll, lezáruló intonációs szerkezete van. A mondat mindezek mellett a legkisebb nyelvi kommunikációs egység, a közlés elemi, hasonlóakra tovább nem bontható egysége, a szöveg minimuma. Elméletileg megkülönböztethető a megnyilatkozástól: a mondat a nyelvi rendszer (a nyelvi elemek összessége) legösszetettebb eleme, a megnyilatkozás (a mondat beszédben kimondott formája) pedig a beszéd egysége.

A kommunikáció során használt változatos tartalmú és formájú mondatokat csoportosíthatjuk kommunikációs tartalmuk és a beszélő szándéka, valamint a szerkezetük alapján.

A mondatok tükrözik a beszélőnek a mondatban kifejezett valósághoz való viszonyát. A mondatfajtáknak más és más a kommunikációs tartalmuk, a beszédfunkciójuk: kifejeznek, tájékoztatnak vagy felhívnak. Ezt nevezzük a mondat modalitásának.

- A kijelentő mondat ereszkedő hanglejtésű, jellemzően tájékoztató, ábrázoló funkciójú.
- A felkiáltó mondat erős érzelmi nyomatékkal ereszkedő hanglejtésű, érzelmet fejez ki, indulatszókat és módosítószókat tartalmaz.
- A felszólító mondat hanglejtése meredeken eső–ereszkedő, felhívó funkciójú, és felszólító igealak van benne.
- A kérdő mondat hanglejtése ereszkedő vagy emelkedő–eső, felhívó, ábrázoló funkciójú, kérdőszókat és kérdő névmásokat tartalmaz.

Kommunikációs szempontból minden mondatot egyetlen mondategésznek tekintünk: az egyszerű és az összetett mondatokat egyaránt. Az összetett mondatot szerkezetileg önálló mondategységekre – tagmondatokra – tagolhatjuk. A tagmondatok viszonya alapján az összetett mondatok lehetnek alá- vagy mellérendeltek.

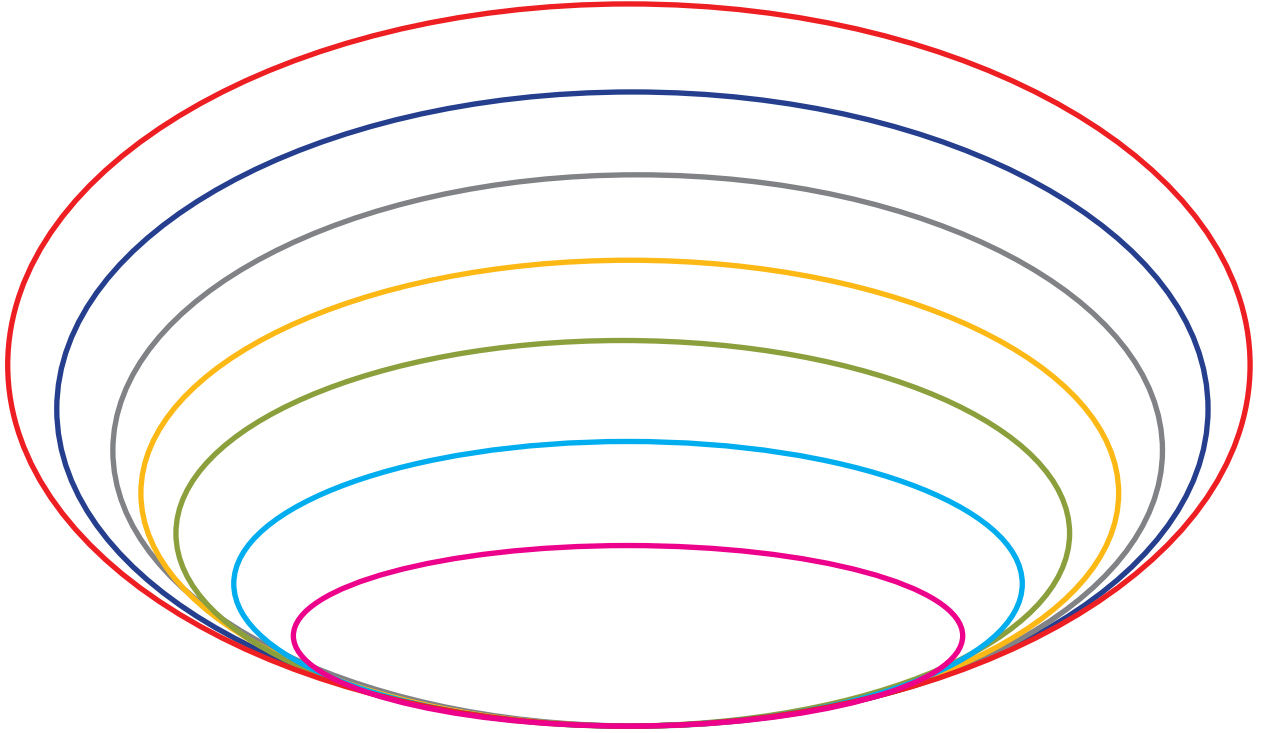
Ha az egyszerű mondatokat felbonthatjuk alany–állítmányi szószerkezetre, tagolt mondatról beszélünk. A tagolatlan mondatok megszólítások, indulatszók, módosítószók, sok köszönésforma és szerkesztetlen névutós szerkezetek.

A tagolt mondatok akkor teljesek, ha vagy csak alany–állítmányi szerkezetet tartalmaznak (tőmondatok), vagy ezen kívül bővítményeket is (bővített mondat). De teljes mondatok az alanytalan (*Esteledik.*), a határozatlan alanyú (*Bontják a házat.*) és az általános alanyú (*Szedik az almát.*) mondatok is. A tagolt mondatok hiányosak, ha a 3. személyű határozott alany, az állítmány vagy valamelyik kötelező vonzat hiányzik.

1. FELADAT

Írd be az ábrába a következő nyelvtani fogalmakat!

fonéma szintagma szöveg mondat morféma lexéma mondatrész

2. FELADAT

Alkoss mondatokat valamennyi alábbi szó egyszeri felhasználásával minden lehetséges módon!

A szavak:

lány Sára csinos

A mondatok:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Húzd alá a jól szerkesztett mondatokat, és mondd meg, milyen szabály alapján választottál!

Magyarázat:

.....

.....

3. FELADAT

Fejezd be a következő mondatokat!

a) Ha egy összetett mondat alárendelő, akkor abban a mondatban van mellékmondat.

Ha egy tagmondat mellékmondat, abban van vagy kitehető a kötőszó.

Tehát ha egy összetett mondat alárendelő, akkor abban.....

.....

b) Ha egy összetett mondatban van mellékmondat, akkor lennie kell főmondatnak is.

Ha van főmondat, akkor a főmondatban van vagy kitehető az utalószó.

Az „Azt látom, hogy jön.” mondatban van mellékmondat, tehát

.....

c) Ha a mondat alárendelő összetett mondat, akkor abban van alárendelő kötőszó.

Ha van alárendelő kötőszó, akkor a kötőszó a mellékmondatban van.

A „Kérlek, hogy írj!” alárendelő összetett mondat, tehát

.....

4. FELADAT

Melyik kötőszó nem illik a többi közé? Húzd át! Indokold a választásodat!

a) ellenben

azonban

mégis

sőt

de

mégsem

Indoklás:

.....

b) meg

aki

hiszen

vagy

ezért

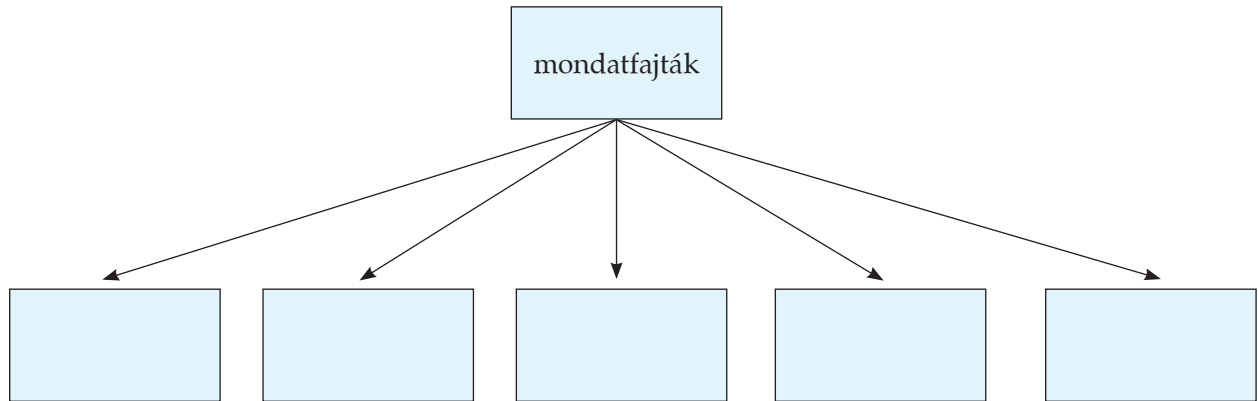
Indoklás:

.....

2. EGYSÉG

1. FELADAT

Keress ki a bevezető szövegből a beszélő szándéka szerinti mondatfajtákat, és írd be az ábrába!

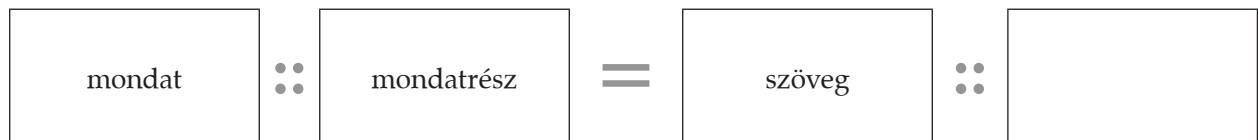

2. FELADAT

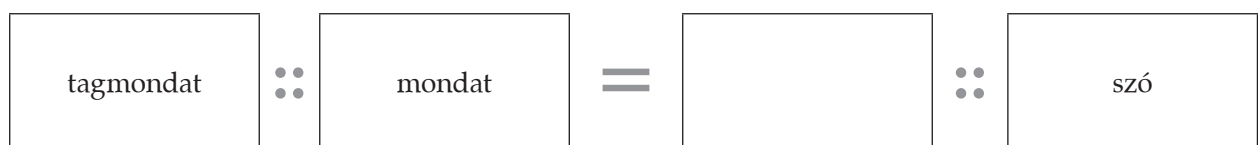
Válaszd ki a felsorolásból és írd a megfelelő szót a hiányzó helyre!

szintagma szófaj mondat morféma mondatrész szótag

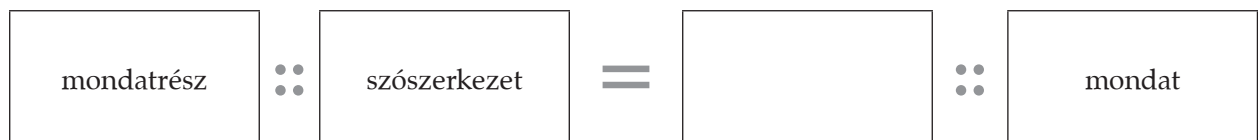
a)

b)

c)

3. FELADAT

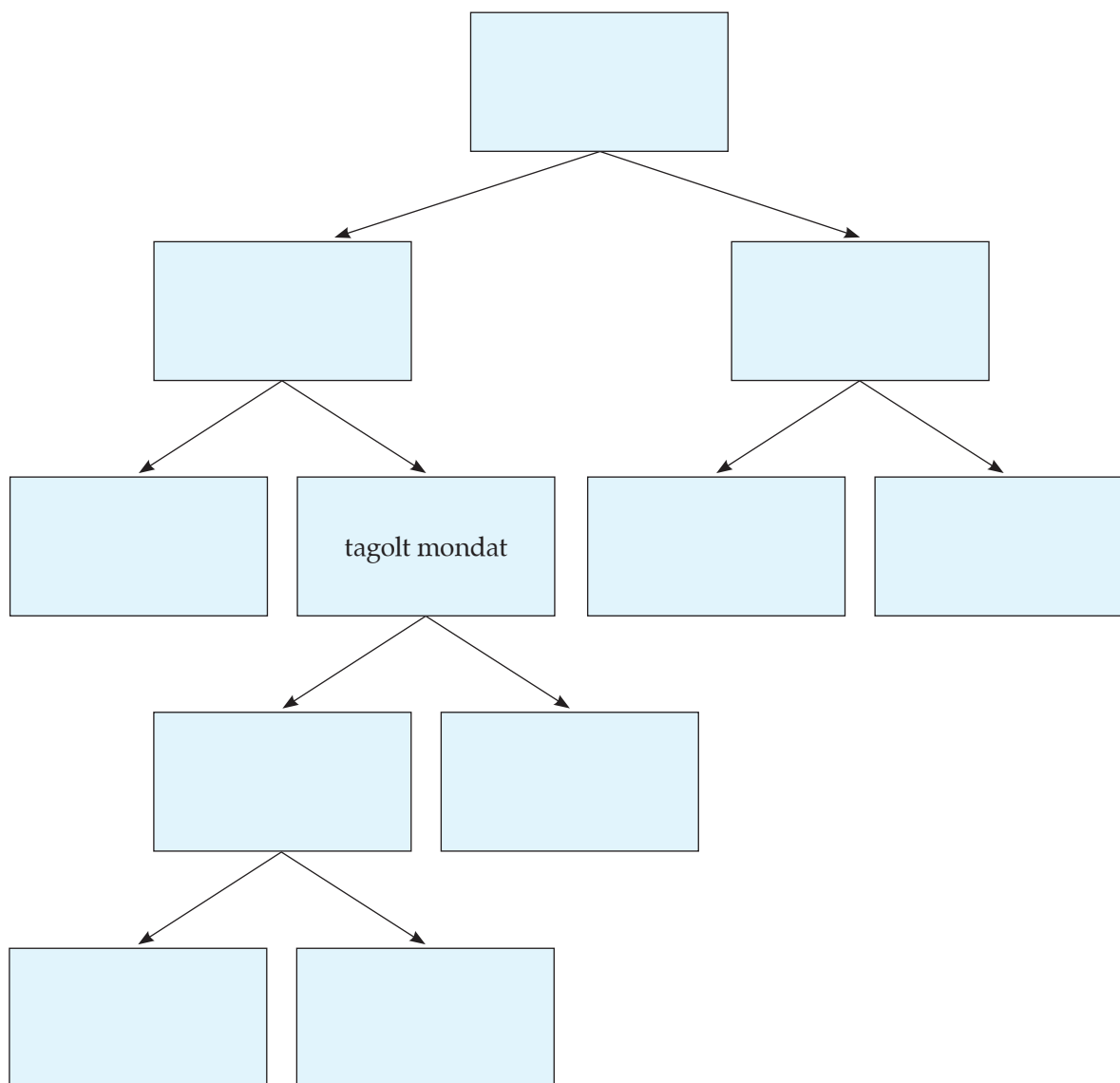
Olvasd el figyelmesen a szöveget!

Kommunikációs szempontból minden mondatot egyetlen **mondategésznek** tekintünk: az egyszerű és az összetett mondatokat egyaránt. Az összetett mondatot szerkezetileg önálló mondategységekre – tagmondatokra – tagolhatjuk. A tagmondatok viszonya alapján az **összetett mondatok** lehetnek **alárendelőek** vagy **mellérendelőek**.

Ha az **egyszerű mondatok**at felbonthatjuk alany–állítmányi szószerkezetre, tagolt mondatról beszélünk. A **tagolatlan mondatok** megszólítások, indulatszók, módosítószók, sok köszönésforma és szerkesztetlen névutós szerkezetek.

A **tagolt mondatok** akkor teljesekek, ha vagy csak alany–állítmányi szerkezetet tartalmaznak (**tőmondatok**), vagy ezen kívül bővítményeket is (**bővített mondat**). De **teljes mondatok** az alanytalan, a határozatlan és az általános alanyú mondatok is. A tagolt mondatok **hiányosak**, ha a 3. személyű határozott alany, az állítmány vagy valamelyik kötelező vonzat hiányzik.

Írd a szöveg **vastaggal** szedett kifejezéseit a megfelelő helyre!

4. FELADAT

Olvasd el az alábbi kijelentést!

AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDATOK MONDATRÉSZKIFEJTŐEK VAGY SAJÁTOS JELEN-
TÉSTARTALMÚAK, DE VAN OLYAN IS, AMELYRE MINDKETTŐ IGAZ.

Döntsd el, az alábbi esetek közül melyikre igaz ez a kijelentés!

ÁLLÍTÁS	IGAZ	HAMIS
Egy alárendelő összetett mondat sajátos jelentéstartalmú, viszont nem mondatrészkiejtő.		
Egy alárendelő összetett mondat mondatrészkiejtő, de nem sajátos jelentéstartalmú.		
Egy alárendelő összetett mondat mondatrészkiejtő és sajátos jelentéstartalmú egyszerre.		
Egy alárendelő összetett mondat nem mondatrészkiejtő és nem is sajátos jelentéstartalmú.		

2. FELADAT

Fogalmazd meg az alábbi szavak felhasználásával, mi a mondat!

legkisebb egység lezáruló intonációs szerkezet beszéd nyelvi egység
 nyelv szabályai szerint nyelvi elemek felhasználásával szerkesztett

A mondat olyan nyelvi egység, amely.....

3. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a mondatot!

EGY MONDAT AKKOR ÉS CSAK AKKOR ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT, HA A FŐMONDATÁBAN VAN VAGY KITEHETŐ AZ UTALÓSZÓ, ÉS A MELLÉKMONDATÁBAN VAN VAGY KITEHETŐ A KÖTŐSZÓ.

Mely esetek felelnek meg a fenti feltételnek? Karikázd be a betűjelét! Húzd át azt, ami nem felel meg!

Egy összetett mondat nem alárendelő, ha...

- A) ...az egyik tagmondatába tehető utalószó, de a másik tagmondatában nem tehető ki a kötőszó.
- B) ... az egyik tagmondatába nem tehető utalószó, de a másik tagmondatába tehető kötőszó.
- C) ... az egyik tagmondatába nem tehető utalószó, és a másik tagmondatába nem tehető kötőszó.
- D) ... az egyik tagmondatába tehető utalószó, és a másik tagmondatba tehető kötőszó.

4. FELADAT

Az első két mondat mintájára folytasd a sort!

Tamás sokat futott, és jól kifáradt.
Jól kifáradt, mégis jókedvű maradt.

kapcsolatos viszony
ellentétes viszony

Jókedvű maradt, ezért vett egy fagyit.

.....

Vett egy fagyit, ugyanis szerette.

.....

Akár szerette, akár nem, jól megfázott tőle.

.....

☺ Most te folytasd a következő mondatot az előző példa alapján! A kötőszókat természetesen megváltoztathatod!

A lányok táncolni indultak, és találkoztak a fiúkkal.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. FELADAT

Fejezd be a mondatokat!

a) Egy összetett mondat akkor és csak akkor alárendelő, ha főmondatát és mellékmondatát vonatkozó névmás vagy természetes kötőszó köti össze.

Tehát ha egy összetett mondatban a két tagmondatot az „aki” vonatkozó névmás köti össze, akkor

.....

Az „Azt vártuk, aki jött.” összetett mondat alárendelő, mert a.....

.....

b) Ha egy tagmondat alárendelő összetett mondatban van, és alárendelő kötőszó van benne, akkor ez mellékmondat.

Az „Arra gondoltam ...” nem mellékmondat, tehát

.....

3. FELADAT

A gyerekek szakkörön azt a feladatot kapták, hogy rakják egymás mellé az alábbi tagmondatokat, s figyeljék meg, mindig helyes mondatok jönnek-e létre. Feltétel: mindig csak két tagmondatot használhattak, de ugyanaz a tagmondat megismétlődhet!

azért jött

mert vártuk

hogy lássuk

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Húzd alá a nyelvtanilag jól szerkesztett mondatokat!

4. FELADAT

Indokold meg az alárendelt mondatokról tanultak alapján, miért jók az általad választott mondatok! Válaszod tartalmazza a következő kifejezéseket:

felcserélhető

főmondat

mellékmondat

sorrend

tartalmaz

Indoklás: A jól szerkesztett mondatok

.....

5. EGYSÉG

1. FELADAT

Melyik mondat nem illik a többi közé? Húzd át!

a)

- A) Elment a boltba, és vásárolt kiflit.
- B) Elment a boltba, hogy vásároljon kiflit.
- C) Elment a boltba, de kiflit nem vett.
- D) Elment a boltba, ugyanis kiflit akart venni.
- E) Elment a boltba, ezért most nem veszek kiflit.

Magyarázd meg, miért ezt választottad!

Indoklás:

☺ b)

- A) A túrán látott őzet, majd sziklára mászott.
- B) A túrán látott őzet, de sziklára nem mászott.
- C) A túrán látott őzet, ugyanis felmászott a sziklára.
- D) A túrán látott őzet, sziklát, madarat.
- E) A túrán látott őzet, ezért sziklára már nem mászott.

Magyarázd meg, miért ezt választottad!

Indoklás:

2. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a mondatot!

EGY MONDAT AKKOR ÉS CSAK AKKOR MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT, HA TAGMONDATAI EGYENRANGÚAK, ÉS KÖZTÜK LOGIKAI VISZONY VAN.

Mely esetek felelnek meg a fenti feltételnek? Karikázd be a betűjelét! Húzd át azt, ami nem felel meg!

- A) Egy mondat mellérendelő összetett mondat, tagmondatai egyenrangúak, és köztük nincs logikai viszony.
- B) Egy mondat mellérendelő összetett mondat, tagmondatai nem egyenrangúak, és köztük nincs logikai viszony.
- C) Egy mondat mellérendelő összetett mondat, tagmondatai egyenrangúak, és köztük logikai viszony van.
- D) Egy mondat mellérendelő összetett mondat, tagmondatai nem egyenrangúak, és köztük logikai viszony van.
- E) Egy mondat nem mellérendelő összetett mondat, tagmondatai egyenrangúak, és köztük logikai viszony van.
- F) Egy mondat nem mellérendelő összetett mondat, tagmondatai egyenrangúak, és köztük nincs logikai viszony.
- G) Egy mondat nem mellérendelő összetett mondat, tagmondatai nem egyenrangúak, és köztük nincs logikai viszony.
- H) Egy mondat nem mellérendelő összetett mondat, tagmondatai nem egyenrangúak, és köztük logikai viszony van.

3. FELADAT

A 9.-es Sárinak az öccse, Tomi segít rendezni az osztály két faliújságját. Sárit elhívja az osztályfőnöke, s eközben a faliújságokról lepottyan három kártya – az egyikről kettő, a másikról egy –, mindegyiken egy-egy tagmondattal. Mivel Tomi még nem tud olvasni, megpróbálja taláломra visszatenni őket a faliújságokra.

Íme, a három kártya:

kirándultunk a Bükkbe akkor

vonattal utaztunk

amikor a szünet kezdődött

Írd be a kártyákba a lehetőségeket!

AZ EGYIK FALIÚJSÁGON:

A MÁSIK FALIÚJSÁGON:

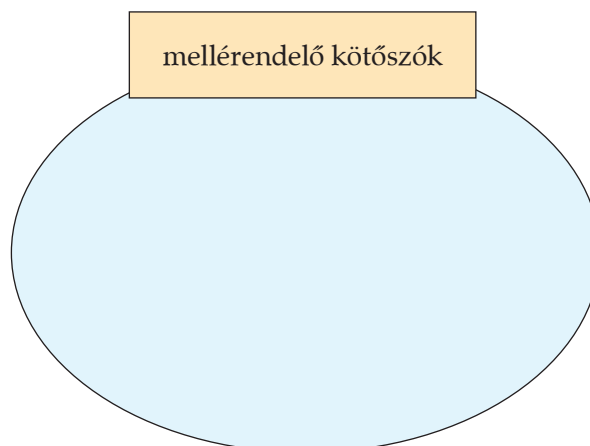
Tommi megmutatta ötleteit a visszatérő Sárinak, aki megállapította, hogy több jó lehetőség is született, de van olyan is, amelyik nem helyes.

Húzd át a rossz megoldásokat!

4. FELADAT

Keresd ki az alábbi kötőszók közül a mellérendelő kötőszókat, és írd be az ábrába!

és meg sőt ahogy ellenben mégis hogy
 vagy akár hiszen aki azonban

5. MODUL

A SZÖVEG

1. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A SZÖVEG

A szöveg feladata – akár egy mondatból, akár több mondatból áll – a közlés. Így a szöveg kerek, egész, teljes üzenet. Legfontosabb jellemzője, hogy gondolataink kifejezésére, és/vagy közlésre, és/vagy tájékoztatásra használjuk, vagyis a kommunikáció eszköze. A szöveg lehet írásbeli vagy szóbeli közlés.

A szóbeli szövegeket három alapvető csoportba sorolhatjuk:

- A spontán szövegek a beszéd pillanatában keletkeznek, szerkezetük laza, nyelvhelyességi hibákat tartalmazhatnak.
- A félreproduktív szövegeket előre megírt vázlat alapján mondjuk el. Szerkezetük pontosabb, kevesebb nyelvhelyességi problémát tartalmaznak, hiszen – a spontán szöveggel szemben – a beszélőnek alkalma van felkészülni a szöveg előadására.
- A harmadik típus a reprodukzív szöveg, ami tulajdonképpen egy előre megírt szöveg (pl.: ünnepi beszéd, irodalmi alkotás) hangosítása. Ez a szövegtípus annyira koherens, jól szerkesztett, és nyelvileg helyes, amennyire a leírt szöveg az volt.

Az írott szövegeket csoportosíthatjuk aszerint, hogy ismert vagy ismeretlen a szerzőjük. Ha ismert, azt is megállapíthatjuk, hogy egy szerzőjük van – mint az irodalmi alkotások többségének –, vagy több szerzőjük – mint a tudományos munkák jelentős részének.

Aszerint, hogy a szöveg a kommunikációs funkciók közül melyiket érvényesíti, beszélhetünk tartalomközpontú (pl. tudományos ismeretterjesztő szövegek, útbaigazítások, használati utasítások, stb.), formaközpontú, poétikai funkciót hordozó írások (irodalmi szövegek, pl. drámák) és felhívásközpontú (reklámok, hirdetések) szövegekről.

A szöveg műfaja lehet kötött, amikor a szerzőnek alkalmazkodni kell műfaji előírásokhoz, és lehet kötetlen műfajú, ahol ilyen megkötések nincsenek.

A szöveg elemi része a mondat. A tartalmilag szorosan összetartozó mondatok mondatömböket, azok bekezdéseket alkotnak. Ezek a szöveg mikroszerkezetének egységei. Ezekből tevődik össze a szöveg makroszerkezete: a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés.

3. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a mondatokat!

A mondatban a főhangsúlyos elem az állítmány előtt álló szó vagy szerkezet, az igei állítmány igekötője, ha az az ige előtt áll, illetve az állítmány, ha a mondat elején találjuk. A főhangsúly a szó első szótagjára esik.

Színjátészó szakkörön a gyerekek szituációs játékot játszanak. A feladatuk, hogy a felsorolt szavakat mondatba szerkesztve, a mondatokat különbözőképpen hangsúlyozva más-más szituációkat teremtsenek.

Hozz létre minden lehetséges mondatot mindhárom szó felhasználásával! Egy szó csak egyszer szerepeljen egy mondatban!

Péter Bécsben üdül

.....

.....

.....

.....

.....

☺ Az olvasott szabály alapján jelöld a mondatok főhangsúlyos részeit!
Találj ki szituációkat a különbözően hangsúlyozott mondatokhoz!

4. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a következő mondatot!

A SZÖVEG BETÖLTI A KIFEJEZÉS ÉS/VAGY TÁJÉKOZTATÁS ÉS/VAGY BEFOLYÁSOLÁS FELADATÁT, ESETLEG EZEK KÖZÜL TÖBBET IS.

Döntsd el az előző mondat alapján a következő állításokról, hogy igazak vagy hamisak! Karikázd be a helyes, és húzd át a helytelen válaszok betűjelét!

- A) Egy szöveg kifejez, befolyásol, tájékoztat.
- B) Egy szöveg kifejez, befolyásol, de nem tájékoztat.
- C) Egy szöveg kifejez, de nem befolyásol, és nem tájékoztat.
- D) Egy szöveg kifejez, de nem befolyásol, és tájékoztat.
- E) Egy szöveg nem fejez ki, és nem befolyásol, és nem tájékoztat.
- F) Egy szöveg nem fejez ki, nem befolyásol, de tájékoztat.
- G) Egy szöveg nem fejez ki, de befolyásol és tájékoztat.
- H) Egy szöveg nem fejez ki, de befolyásol, és nem tájékoztat.

5. FELADAT

Adj találó címet a következő híreknek!

- a) „Megvadult ló okozott sérülést Ausztráliában versenyés közben egy 11 éves kislánynak. Az első futamon több ló egymásnak futott, majd az egyik kiugrott a nézők közé, és rázuhant a gyerekekre, akit mellkasi sérülésekkel azonnal kórházba szállítottak.”

Cím:

.....

- b) „Ötven kiló kokaint foglalt le a rendőrség egy zöldség-gyümölcs-bolt raktárában. A banán között, banános dobozokban, egykilós csomagokban volt elrejtve a kábítószer, melynek egy grammja 15 ezer forintba kerül. A bolt tulajdonosait letartóztatták.”

Cím:

.....

2. EGYSÉG

1. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a mondatot!

EGY MONDATHALMAZ AKKOR ÉS CSAK AKKOR SZÖVEG, HA MONDATAI JÓL SZERKESZTETTEK, UGYANARRÓL A TÉMÁRÓL SZÓLNAK, ÉS A MONDATOK KÖZÖTT SZÖVEGÖSSZEFÜGGÉS VAN.

Karikázd be azoknak az állításoknak a betűjelét, amelyek a fenti állítás értelmében igazak, és húzd át azt, amely hamis!

Egy mondathalmaz nem szöveg, és ...

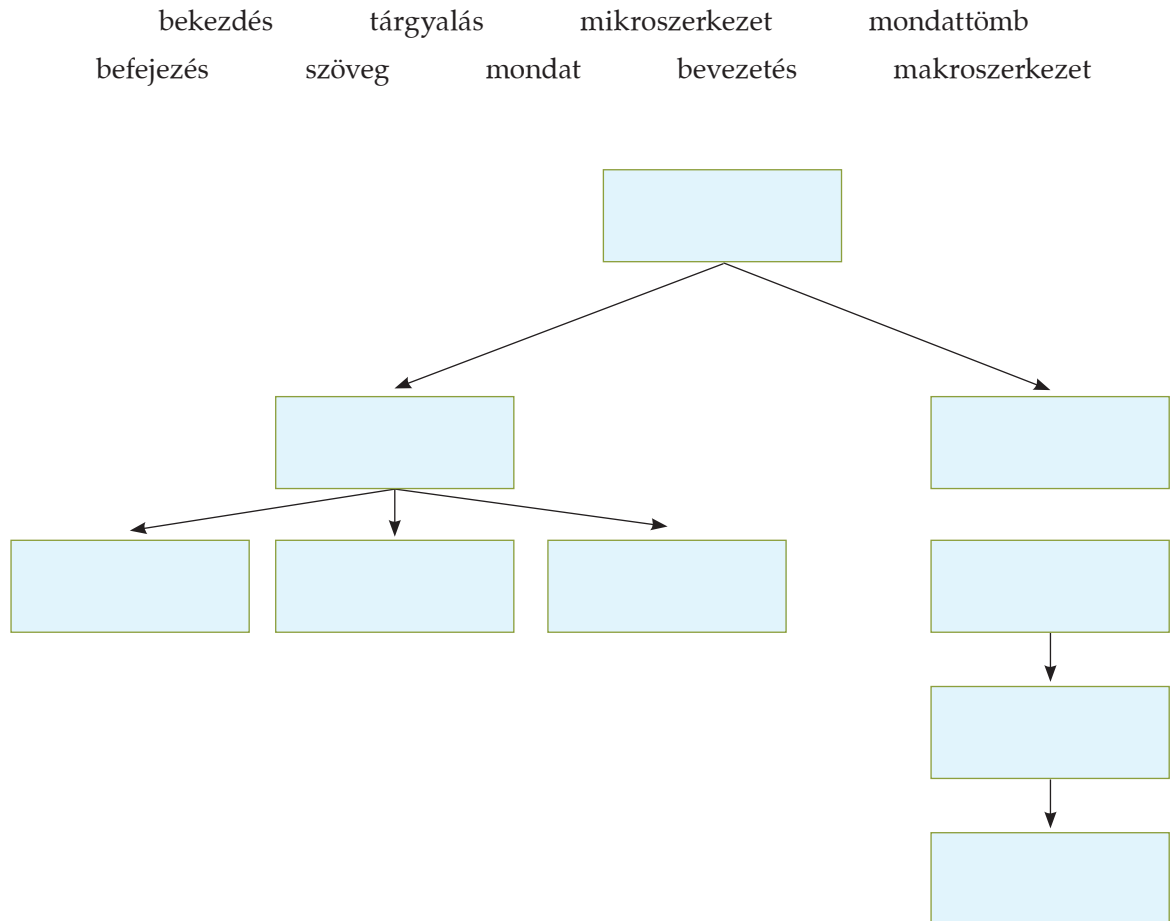
- A) ... mondatai nem jól szerkesztettek, nem ugyanarról a témáról szólnak, és nincs a mondatok között szövegösszefüggés.
- B) ... mondatai nem jól szerkesztettek, nem ugyanarról a témáról szólnak, de a mondatok között van szövegösszefüggés.
- C) ... mondatai nem jól szerkesztettek, de ugyanarról a témáról szólnak, és a mondatok között van szövegösszefüggés.
- D) ... mondatai jól szerkesztettek, ugyanarról a témáról szólnak, és a mondatok között van szövegösszefüggés.
- E) ... mondatai jól szerkesztettek, ugyanarról a témáról szólnak, de a mondatok között nincs szövegösszefüggés.
- F) ... mondatai jól szerkesztettek, de nem ugyanarról a témáról szólnak, és a mondatok közt nincs szövegösszefüggés.
- G) ...mondatai jól szerkesztettek, de nem ugyanarról a témáról szólnak, és a mondatok között van összefüggés.
- H) ...mondatai nem jól szerkesztettek, ugyanarról a témáról szólnak, és a mondatok között nincs összefüggés.

2. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A szöveg elemi része a mondat. A tartalmilag szorosan összetartozó mondatok mondattömböket, azok bekezdéseket alkotnak. Ezek a szöveg mikroszerkezetének egységei. Ezekből tevődik össze a szöveg makroszerkezete: a bevezetés, a tárgyalás és a befejezés.

Írd be a fogalmakat az ábra megfelelő részébe!

3. FELADAT

Húzd át azt a kifejezést, amelyik nem illik a sorba!

a) tudományos szöveg, használati utasítás, útleírás, hirdetés, a tankönyv szövege

Indokold a választásodat!

.....

b) szonettek, drámák, epigrammák, rapszódíák, útmutatók

Indokold választásodat!

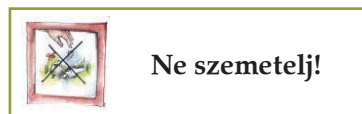
.....

3. EGYSÉG

1. FELADAT

Sáriék osztálya az iskola névadójának ünnepén kiállítást rendezett be az egyik tanteremben a régi diákok alkotásaiból. Sárit kérte meg az osztályfőnöke, Béla bácsi, hogy a **kiállítóteremben** és az **ajtón** helyezzen el egy-egy táblát, ami a látogatókat figyelmezteti, hogyan kell viselkedni.

Sári Péter bácsitól, a gondnoktól három táblát kap. Ezek a következők voltak:

Hogyan helyezhette el a táblákat?

Terem	Ajtó

Sári összeállította a lehetséges párokat, de tanácstalan volt, melyik lehetőséget válassza. Béla bácsi sietett a segítségére: emlékeztette, hogy a kiállítást elsősorban gyerekek fogják látogatni. Te melyik lehetőséget választanád? Miért?

.....

.....

.....

2. FELADAT

A példa alapján fejezd be a mondatokat!

Volt egyszer egy ember. Az ember szegény volt.

a) A polcon egy alma állt.

..... piros volt.

b) A fűben egy cica feküdt.

..... meglátta a kutyát.

c) Sári vett egy szoknyát.

..... csinosan állt rajta.

3. FELADAT

Fogalmazd meg a névelőhasználat szabályát a következő kifejezések felhasználásával!

határozott	második mondat	határozatlan névelő	a szöveg további része
	névszó	ugyanannak a névszónak	névelő

Ha az első mondatban

.....

.....

.....

4. FELADAT

Húzd át, melyik nem illik a többi közé! Választásodat indokold!

- a) névmásítás
kérdés
egyrészt-másrészt típusú kifejezések
rokonértelmű szavak
igei személyragok

Indoklás:

.....

- b) téma-réma kapcsolatok
izotópok
cím
témahálózat
logikai kapcsolatok

Indoklás:

.....

5. FELADAT

Fejezd be a következő mondatokat!

- a) Két szóról, kifejezésről akkor és csak akkor mondjuk, hogy izotópok, ha ugyanarra a valóságdarabra utalnak.

A bicikli és a kerékpár szó izotópok, tehát

.....

- b) Két szó akkor és csak akkor izotóp, ha helyettesíthetik egymást a szövegben.

A kutya és a macska nem helyettesíthetik egymást a szövegben, tehát

.....

4. EGYSÉG

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A szöveg kulcsszavai segítségével értjük meg a szöveg témáját. A szöveg témája, a témajelölő szavak, szókapcsolatok hálózata a globális kohézió eszköze.

Ha egy szerző több kifejezést ugyanabban az értelemben használ, azzal a szöveg jelentésbeli egységét biztosítja. Ezt a jelenséget nevezzük izotópiának. Izotópoknak nevezzük egy szövegnek azokat a szavait, amelyek ugyanarra a valóságdarabra utalnak. Izotópok lehetnek a kulcsszó rokon értelmű szavai, lehetnek körülírások, de lehetnek visszautaló névmások, valamint az egy jelentésmezőbe tartozó alá- és fölérendelt fogalmak is.

1. FELADAT

Add meg a „kerékpár” szó jelentésmezőjét a következő szavak felhasználásával!

versenykerékpár

mountain bike

kerékpár

emberi erővel hajtott jármű

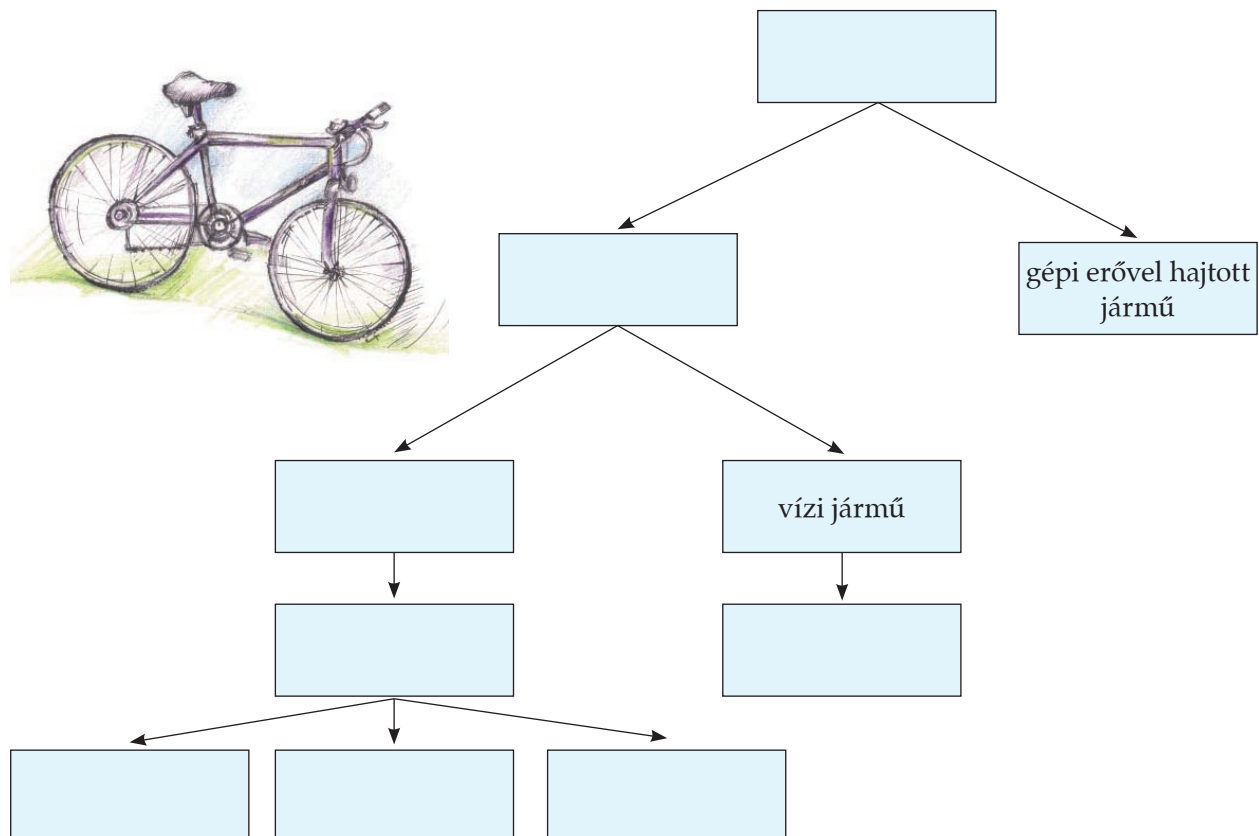
vízi jármű,

közlekedési eszköz

gépi erővel hajtott jármű

szárazföldi jármű

kempingkerékpár

2. FELADAT

A Vásárcsarnok hirdetőablaka előtt a földön három cédula hever. Péter bácsi, a csarnok gondnoka nem tudja, most estek-e le a tábláról, így vissza akarja tenni őket, de nem emlékszik, hogy ezek külön cédulák voltak-e, vagy esetleg voltak köztük olyanok is, amelyek összetartoztak.

A három cédulán a következő állt:

Tojás eladó!

Szoba kiadó!

Érdeklődni Szabónénál az irodában!

Milyen módon rakhatja fel Péter bácsi a cédulákat, ha lehet egy, kettő vagy három is egyszerre fönt, és a sorrendjük nem számít?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vajon bármelyik esetben szövegről beszélünk? Válaszodat indokold!

.....

.....

.....

.....

3. FELADAT

Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A mondat aktuális tagolását csakis szövegmondatokban lehet vizsgálni. Az aktuális tagolás a mondatot két részre osztja: témára, amely a már ismert rész, és rémára, amely a mondat új információt hordozó része.

Figyeld meg a következő szöveget, és folytasd! Legalább öt mondatot írd!

Sári vásárolni indult. Vásárlás közben meglátott egy könyvet. A könyv egy kislányról szólt.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A szabály:

.....

4. FELADAT

Olvasd el figyelmesen az alábbi mondatot!

EGY MONDATHALMAZ AKKOR ÉS CSAK AKKOR SZÖVEG, HA EGYSÉGES TÉMÁJÚ, LEZÁRT, KOHERENS, JÓL SZERKESZTETT ÉS STILÁRISAN EGYNEMŰ.

Állapítsd meg, melyik állítás igaz, melyik hamis!

	IGAZ	HAMIS
Egy mondathalmaz szöveg, témája egységes, mondatai koherensek és jól szerkesztettek, és stilárisan egynemű.		
Egy mondathalmaz nem szöveg, témája nem egységes, mondatai nem koherensek, és nem jól szerkesztettek, és stilárisan egynemű.		
Egy mondathalmaz szöveg, témája nem egységes, mondatai nem koherensek, és nem jól szerkesztettek, és stilárisan nem egynemű.		
Egy mondathalmaz nem szöveg, témája egységes, mondatai koherensek, és jól szerkesztettek, és stilárisan egynemű.		

3. FELADAT

Fejezd be a következő mondatot!

A szöveg mondatai vagy koherensek, vagy csak mondathalmazról beszélünk.

Most mondathalmazról beszélünk, így

.....

4. FELADAT

Gáborék a szakmai gyakorlaton tablót készítenek a kommunikációs funkciókról. Mutasd be, hogyan szerepeltek a tablón a következő fogalmak!

reklám felhívásközpontú drámák tartalomközpontú, útbaigazítás
 hirdetés formaközpontú használati utasítás epigrammák

Kommunikációs funkciók		